

XXVII.13.24.

Q.6.

yo

Skippon
urg. Sond.

iber NICOLAI MASSÆ

De P E S T E

Contractus.

Unà cum Observationibus

E

12 19. N
h2

DIOMEDE AMICO

ET

Celeberrimo Viro

Doctore M E A D

Collectis.

L O N D I N I :

Impensis GUL. MEARS, ad Insigne Agni extra
Templi Pomaria. MDCCXXI.

14 14 N 42

Honoratissimo PRÆSIDI,

THESAURARIO,

Cæterisq; GUBERNATORIBUS

Sti. Bartholomæi Nosocomij,

Hunc Libellum,

Humillimè

Dat, Dicat, Dedicatque,

N. SMITH.

Lectori Benevolo.

ERMULTI variisq; sunt Scriptores de Peste. (a) *Lipenius* in Bibliotheca sua ducentos & nonaginta enumeravit. Hoc opusculum est Nicolao Massa, (b) & Diomede Amico præcipue excerptum in lucem protuli; tabulasq; Causarum, Symptomatum, & præservandi methodorum adnexui. Si quid boni exinde proveniat Authori non Editori referatur gloria.

PROÆMIUM.

Pestis non Homini solum sed p. libus exitium datur. Plures habet Formas quam Proteus olim induisse fertur: nonnunquam Homines, nonnunquam (c) Pecudes magis infestat: (d) Aliquando Senes, aliquando Juvenes certæque ætatis, & in utero existentes invadit: Quandoq; Mares, quandoq; Femine cecidere Victimæ. (e)
A 3 Nec

(a) Vide Lipenium, p. 336.

(b) Vid. lib. ejus Venetijs impressum, Anno 1556.

(c) Hom. Il. I. v. 50.

(d) Multi ætate graves, ætatis constantioris plurimi, juniores ad vivendum firmi, sexus autem sæminei longè etiam plures succubuerunt, infantum perpauci evaserunt. Hodges, p. 23.

(e) Ità Diom. Amicus de Peste, p. 28.

Nec ignotum est Agricolis, quod frequentèr Plantæ cujuscunq; generis fuerint, Syderationem vocatam, subière Pestem.

Ex quâ Regione, vel è quibus Principijs hoc malum exoriat, Authores in diuersis seculis copiose differuere. Quod ad me attinet, unamquamque Pestem ex unâ vel alterâ differenti Causâ Originem deduxisse, & unamquamq; Regionem secundum sitûs Climatîsq; differentiam plus minus hujusce mali sensisse opinor.

(b) *Nos Britanni hac felicitate præ ceteris potiri existimamur, quod hujus Insulæ Pestis Indigena non judicatur.*

(c) *Nam quid Britannum Cælum differre putamus. Et quod in Ægypto fit? &c.*

Haud ulli dubium est, quin Pestis, a naturalibus Causis exorians, in Pecudes Hominesq; sæuiat: ex alterâ in alteram transmittatur Regionem; sed quàm latè (permissu Iræve Dei) diffundatur malum, Quis enarrare potest?

*Pestis enim (quâ non aliud velocius ullum)
Mobilitate viget, viresq; acquirit cundo.*

Terribilis est Atheniensium Pestis descriptio, teste Thucydide, & a Thucydide depicta. Si quis ab eo enarrationem postulat, e Græco conuersam, sequentem perlegat.

Vale, Lector, & frue.

(b) Vide D. Mead in lib. de Peste pag. 5. p. 1ma pag. 20. p. 2da.

(c) Vid. Lucret. lib. 6. v. 1104, 5.

Pestis Atheniensis Descriptio *a Thucydide desumpta.*

STATE statim incunte, Pelopon-
nesij, eorumq; socii cum duabus (co-
piarum) partibus in Atticam irrupe-
runt, (Archidamus verò, Zeuxidami
Filius, Lacedæmoniorum rex, illis præerat) ca-
strisq; in eâ positis agrum vastabant. Cumq;
nondum multos dies in agro Attico mansissent,
morbus Athenienses primùm aggregi cæpit,
quanquam & ante cum in multas regiones inva-
sisse ferebatur, tum etiam in Lemnum, & aliâ
loca. Veruntamen neq; tanta pestilentia, neq;
tot hominum interitus uspiam accidisse memora-
batur. Nec enim medici propter morbi igno-
rantiam initio ægrotis mederi (eosq; sanare) pote-
rant: sed ipsi potissimùm eò maigs interibant,
quò magis ad ægrotos accedebant, nec ulla alia
hominum ars (illis opem ac salutem ferre poterat.)
Omnes etiam supplicationes ad Deorum templa

factæ, & omnis opera, quâ aut in oraculis sciscitandis, aut in alijs hujusmodi rebus usi fuerant, (*Hæc*) omnia nullius erant usus, tandemq; victi magnitudine mali hæc missa fecerunt. Primum autem (*hic morbus*) ut fertur, initium duxit ex Æthiopiâ, quæ est supra Ægyptum, deinde verò & in Ægyptum, & Africam descendit, & in magnam partem regionis regis *Persarum*, Athenas verò repente invasit, ac primum quidem in Piræo homines tentavit, ita ut ab his etiam rumor disseminatus fuerit, venena a Peloponnesijs in puteos dejecta fuisse, nondum enim fontes illic erant: Deinde verò & in superiorem urbem processit: & longè plures tunc moriebantur. Pronunciet autem de eo (*morbo*) ut quisq; sentit, tam artis medicæ peritus, quàm imperitus, unde verisimile videtur cum extitisse, & quas causas fuisse putet, quæ tantæ mutationis faciendæ vim habuerint. Ego verò, & cuiusmodi fuerit, dicam, & quæ sibi quisq; proponens, si quando rursus etiam (*hic morbus*) ingruat, jam prædoctus aliquid habeat, ex quo præcipuè cum cognoscat, hæc declarabo, tum quia ego ipse hoc morbo laboravi, tum etiam quia alios hunc laborantes ipse vidi. Nam annus ille (ut vel omnium confessione constabat) omnium *superiorum* saluberrimus, & aliorum morborum maximè immunis erat: quod si quis & ante aliquo alio morbo laborabat, omnes (*hi morbi*) in istum convertebantur. Alios verò, qui corpore sano erant, nullâ certâ manifestâq; causâ apparente; sed ex improvise primum quidem, acres capitis fervores, & oculorum rubores, & inflammatio

matio corripiebat. Et intestina, & fauces, & lingua, continuo cruenta erant, & halitum tetrum & grave-olentem emittebant. Deinde verò ex his sternutatio & raucitas sequebatur: nec multò post hic dolor cum vehementi tussi in pectus descendebat. Ubi verò in corde hæserat, cum ipsum subvertebat, tum etià omnes bilis ejectiones, quæ a medicis nominantur, cum ingenti & ipsæ cruciatu, sequebantur. Et inanis singultus pleròq; invadebat, vehementem afferens convulsionem, qui in nonnullis quidem statim, in nonnullis verò, vel multo post sedabatur. Et corpus quidem externum tangenti, non erat admodum calidum, neq; pallidum, sed subrubrum, lividum, parvis pustulis & ulceribus efflorescens. Internæ verò corporis partes adeò flagrabant, ut ne subtilissima quidè stragula vel lintea *injecta*, nec aliud quippiam nisi nuditatem ferre possent, & libentissimè in aquas gelidas se conicere cuperent. Et multi eorum, quibus nullus erat custos, hoc ipsum etiam fecerunt, & in puteos se dejecerunt, siti insedabili obsessi. Et largior potus perinde erat ac parcior. Et corporis vexatio, quæ quiescendi facultatem adimebat, & perpetuæ vigiliæ eos urgebant. Corpus etià ipsum, quamdiu morbus vigeat, non languebat: sed præter (*omnem hominum*) opinionem cruciatui resistebat. Itaq; pleriq; intra nonum aut etiam septimum diem, propter internum ardorem interibant, aliquid virium adhuc retinentes, aut (*si hoc temporis spatio præterito*) mortem vitassent, tamen quia morbus in ventrem inferiorem descendebat,

&

& exulceratio vehemens in ipso nascebatur, simul etiam quia immoderatum alvi profluvium *agrotos* invadebat, plerique postea propter debilitatem interibant. Morbus enim, qui primas in capite sedes collocarat, per totum corpus, initio a summis partibus ducto, pervadebat. Et si quis ex maximis illis *periculis* evasisset, extremæ tamen corporis partes, quæ captæ, læsæque remanebant, cum hoc morbo laborasse testabantur. Nam (*morbus iste*) in ipsa quoque pudenda, & in summas manus, summosque pedes prorumpebat. Multique his membris capti (*mortem*) vitarunt. Nonnulli etiam oculis (*amissis*) evaserunt. Nonnullos etiam simul ac ex morbo convaluerunt, statim omnium rerum oblivio pariter cepit, ita ut neque seipsos, neque necessarios agnoscerent. Cum enim hoc morbi genus multo fuerit atrocius, quam quod oratione posset exprimi, cum alijs in rebus gravius, quam ut humana natura ferre possit, singulos invasit, (*ac pressit*) tum etiam hoc *indicio* maxime declaravit se aliquid aliud esse, quam aliquod familiare, (*& consuetorum morborum genus.*) Nam alites & quadrupedes quotquot humanis cadaveribus vesci solent, cum

* Male quadupes.

multa jacerent * insepulta *tamen* aut *adhæc* non accedebant, aut si gustassent, interibant. Hujus autem rei est argumentum, nam hujusmodi avium manifestus fuit defectus, nec usquam alibi, nec circum ulla hujusmodi (*cadavera*) viscebantur. Canes verò propter consuetudinem, quam cum hominibus habebant, majorem eventus significationem dabant.

bant. Hic igitur morbus, (ut omittam multa alia inusitatæ atrocitatis *genera* prout unicuiq; aliquid accidebat diversum ab eo, quod alteri contingebat,) omnino specie talis fuit. Et tunc temporis nullus alius *morbus* ex consuetis (*Athenienses*) infestabat. Quod si quis exoreretur, in hunc definebat. Peribant autem alij quidem penuriâ eorum a quibus curarentur, alij verò vel diligentissimè curati: nec ullum prorsus remedium, ut ita loquar, repertum est, quod adhibitum prodesset; quod enim alteri profuerat, hoc ipsum alteri nocebat: nullumq; corpus sive firmæ, sive infirmæ valetudinis esset, tanti mali violentiæ resistere potuit. Sed omnia paritèr, vel ea, quæ omni victûs ratione curabantur, corripiebat, (*ac absumebat.*) Illud verò in toto hoc malo gravissimum erat, tum quod simul ac quis se morbo correptum sensisset, animo consternaretur, (statim enim animo ad salutis desperationem conversi multo magis seipsos projiciebant (*ac deserebant*) neq; morbo resistebant; (tum etiam quod propter mali contagionem, quam alter ex alterius curatione hauriebat, adeò ut ex câ oppleretur) tanquam pecudes morerentur. Atq; hæc fuit præcipua maximæ stragis causa. Sive enim nolissent metu deterriti mutuò se invisere, deserti interibant: multæq; familiæ propter inopiam hominum, qui ægrotos curarent, exhaustæ sunt: Sive (*alteri ad alteros*) adfuerant, interibant.. Præcipuè verò, qui aliquam virtutis partem sibi vindicabant (*quiq; virtutis aliquo studio tenebantur.*) Nam præ pudore sibi ipsis non parcebant, dum
in

in amicorum ædes ingrediebantur, ut eos inviserent, siquidem vel ipsi domestici tandem lamentationibus eorum, qui moriebantur, defatigati, non amplius commovebantur, mali violentia superati. Illi tamen, qui (*ex morbi violentia Mortisq; periculo,*) evaserant, & cum, qui moriebatur, & cum, qui laborabat, magis miserebantur, tum quòd hoc malum priùs experti cognoscerent, tum etiam quod ipsi in tuto jam essent. Hic enim Morbus eundem bis non corripiebat, ita ut eum etiam interimeret. Et ab alijs beati censebantur, ipsiq; propter præsentem Salutis insperatæ Lætitiam exultantes, quandam etiam levem spem habebant, se ne alio quidem ullo morbo in posterum amplius unquam absumptum iri. Ipsos autem, præter laborem, quo jam vexabantur, ipsa quoq; (*rerum*) ex agris (*in Urbem*) portatio, præcipue vero (*rusticos,*) qui (*in eam*) confluxerant, gravius pressit. Cum enim non essent *Ædes*, (*quæ omnes recipere possent*;) sed in tuguriolis æstuosis ob anni tempus habitarent, strages edebatur, nullo ordine: quinetiam alij super alios morientes, mortui jacebant, & in vijs, & circa fontes omnes, aquæ desiderio, semimortui volutabantur. Et Tempia in quibus tabernacula habitandi Causâ fecerant, cadaveribus Hominum qui ibi in ipsis moriebantur, erant referta. Malo enim supra modum urgente, homines non habentes quid agerent, aut quo se verterent, sacra, ac profana æquè negligere cæperunt, omnesq; leges (*ac ritus*) quibus ante in sepultura (*& funeribus*) utebantur, pariter sunt conturbati. Nam
unus-

unusquisq; *suum Cadaver* sepeliebat, ut poterat. Multiq; propter crebram domesticorum jam defunctorum stragem, rerum (*ad funus & sepulturam*) necessariorum penuria, ad impudentia sepulchra se converterunt, (*& suorum Cadavera in alienis sepulchris impudenter sepelire non dubitarunt*) nam alij quidem in alienos rogos antevertentes illos, qui eos extruxerant, suum cadaver imponebant, igneq; subjecto, eos accendebant: alij vero, dum alterius cadaver arderet, suo cadavere, quod ipsi ferebant, superjecto, discedebant. Hic autem Morbus (*non solum in hac re: sed*) alijs etiam in rebus civitati majoris improbitatis fuit initium. Facilius enim quilibet audebat (*palam*) facere, quæ prius (*pudore impeditus*) occultabat: ita ut ex animi libidine non patraret, quod repentinam rerum mutationem fieri viderent, & homines quidem fortunatos repente mori: illos vero qui nihil ante possidebant, statim illorum bona possidere (*animadverterent.*) Itaq; bonis illis celeriter perfruendum, operamq; voluptatibus dandam censebant, quod pariter & corpora, & bona, (*non diuturna: sed unius tantum diei &*) caduca esse ducerent. Nemoq; promptus erat ad labores tolerandos rei causa quæ honesta videretur, incertum existimans an esset periturus, priusquam ad illam perveniret. Quod autem *unusquisq;* jucundum, & undiq; sibi quæstuosum fore noverat, hoc etiam honestum, & utile censebatur. (*atq; adeo ut honestum & utile in morem ab omnibus *reciperetur.*) Nec ullus decorum metus, aut hominum Lex (*eos*

* Male recipiebatur.

a Vo.

a Voluptatibus & quæstibus nefarijs) arcebat, partim quidem quia (*Deos*) colere perinde esse judicabant ac non colere, quòd omnes pariter mori viderent: partim vero, quia nullus se tam diu superstitem futurum sperabat, dum instituto judicio pœnas suorum delictorum daret. Multoq; majorem (*pœnam, factorum judicio*) jam decretam sibi impendere (*existimabant,*) ante cujus adventum, aliquibus vitæ voluptatibus sibi perfruendum esse *censebant.*

NICOLAUS MASSA *natus est Venetijs: coetaneus Victoris Trincavellsi, qui ambo artem Medendi præ alijs clarissimam luce collocârunt. Claruit circa A. C. 1560. vel secundum Wolsfg. Justum in Chronol. Med. A. C. 1522. vid. Merclin. in Vander Linden. p. 838.*

Quod ad DIOMEDEM AMICUM attinet vid. Merclin. in Joan. Vander Linden. p. 246.

Signa

Signa Febris Pestilentialis e NICOLAO
MASSA collecta, p. 4. p. 19.

Anhelitus frequens.
Calor exterior, non vehemens,
Interior ardentissimus pectoris & Cordis,
Sitis insedabilis,
Vestium omnium rejectio.
Pulsus debilis principio, aliquando fortis, velox,
& frequens,
Lipothymia.
Oris faetor teterrimus.
Inquietudo,
Nausea,
Dejectiones appetitus.
Vomitus, Tensio Hypochondriorum,
Faciei color mutatus.
Rubor ustivus,
Fissura ex nimio calore.
Lingua nigra,
Pustulae parvae diversicolore,
Apostemata,
Tussis sicca.
Alienationes mentis, Stupores, lassitudo. Memo-
ria defectus, Surditas.
Urina mala, qualis p. 20.
Sæpe bona. p. 20.
Faeces fetidae.
Omnes evacuationes fetidae.
Variolæ, morbilli, papulæ, petichia.
Phlegmones, Bubones, Carbunculi.

Signa

Signa Pestis Pathognomica e DIOMEDE
AMICO. Cap. 22.

SUbitus virium vitalium casus.
Papulæ, stigmata livida, nigra.
Fluxus colliquativus.
Dejectiones nigrae.
Bubones, Carbunculi.
Sitis infedabilis.
Lingua arida, aspera, sanguinea.
Respiratio, difficilis, magna, frequens.
Cordis incendium.
Fator anhelitus & excrementorum horribilis.
Inappetentia.
Nausea vehemens.
Deliria.
Bilis Vomitiones.
Sudores multi.
Extremarum alor partium.
Alvi profluvia flatulenta.
Urinæ nigrae, biliosae, tenues.
Sanguis effusus ex Naribus.
Pectoris ætus.
Vigiliae.
Convulsiones violentæ.
Capitis acres fervores.
Color faciei Erysipelatosus.
Oculorum rubor.
Phrenesis.
Oblivio rerum omnium.
Tensio Hypochondriorum.
Cardiaca Syncope.
Partium extremarum amissio.

Signa

Signa Feb. Pest. e LUCRETIO Lib. 6.
sub finem.

A CRES fervores.
 Oculorum rubor. x
 Sudor faucium Sanguineus.
 Vox ulceribus impedita.
 Lingua gravis motu, tactu aspera.
 Cor male affectum.
 Spiritus teter.
 Animus languidus, & corpus.
 Anxietas assidua, Gemitus & querelæ, singultus x
 frequens corripit nervos.
 Nullum ardoris signum, sed potius tepiditas.
 Corporis totius rubor.
 Interna fornacis instar flamma. x
 Vestimenta nulla.
 Sitis infedabilis.
 Vigiliæ.
 Perturbationes animi.
 Vultus tristis, furiosus, plenæ sonoribus aures.
 Creber Spiritus, aut ingens & rarus.
 Sudor per collum splendidus.
 Spasmi, & tremor artuum.
 Compressæ nares, & acumen. x
 Cavi oculi.
 Frigida pellis.
 Membrorum extremorum amissio in recupera-
 tis.
 Oblivio universalis

Signa E Doctore MEAD, p. 7, 8.

L Anguor.
Inquietudo.
Ardor internus.
Capitis Dolor vehemens.
Delirium.
Sudores.
Diarrhæa, Vomitus.
Bubones, Carbunculi.

De

De Causis Februm Pestilentialium e
NICOLAO MASSA, p. 13.

Causarum aliæ sunt primitivæ seu exteriores,
non corporales.

Alterationes aeris, aquæ, & terræ.

Frigiditas, humiditas, & siccitas.

Diversæ alterationes, diversis animantibus, &
plantis, sunt mortiferæ.

Putredo aquæ fit ex humiditate, & calore debili.

Nimia pluvia, & rabida Solis Caliditas.

Vaporatio paludum putridarum,

Inundatio.

Cloacæ putridæ.

Sterquilinia.

Acervi rerum putridarum.

Corpora animalium mortuorum & non tumula-
torum.

Communitas Vaporum delatorum a longissima
Regione sc. ex Æthiopia a Ventis potest aerem
inficere, ex qua Febres pestilenciales per Regio-
nem illam gigni possunt.

Elementorum a propria Natura Mutationes.

Inæqualis aeris proportio a nimia solis caliditate,
aut quoniam non sunt Venti, vel est privatio
pluviæ.

Nimia ventorum Septentrionalium frigiditas.

Prohibita transpiratio putredinis causa est, & ali-
quando pestiferæ febris.

Humiditas mater Putredinis.

(XX)

Siccitas in Elementis fit lima Caloris, tabescunt enim nimia Siccitate Corpora.

Impropertio qualitarum, reddit corpus putredini paratum.

Infectio a Corporibus infectis vel Mercibus.

Odores mala.

Apertio locorum subterraneorum.

x Terræ Motus.

Causæ

Causæ Seminariorum Pestis Ex DIOMEDE
AMICO, Cap. 5. p. 30.

Causa superior, Dei Ira.
Eclipses luminarium.
Constellationes.

Causa inferior, p. 32.

Vapor ex inferioribus terræ partibus ad aerem elevatus.

Terræ Motus

Exhalationes.

Vapor a Lacubus, paludibus, aquis stagnantibus, latrinis, sentinis.

Cadaverum multitudo insepultorum.

Locustæ innumerabiles, mari immerse, & ad littus ejectæ.

Pessimorum alimentorum comestio.

Vapor Pestilens a pannis lancis, vel pelliceis.

Merces infectæ, præcipue Gossipium.

Causa media.

Aeris Constitutio & Ventorum.

Tempestas calida & humida, a Ventis in totum silens.

Corpora ad Pestem parata.

Præternaturalis calor corrumpit succos, naturalis conservat.

Intensissima Caliditas & siccitas.

Variæ & repentinæ Aeris Mutationes.

Humiditas Aeris intensior.

Venti a loco pestilenti perflantes.

Austri præcipue.

Causæ

Causæ Pestis e Doctore MEAD, p. 2.

A Eris temperies humida & calida.
Personæ infectæ.
Merces ab infectis locis transvectæ.

Remedia

Remedia Febris Pestilentialis præservativa.
E NICOLAO MASSA. p. 23.

Regimen exsicicans, ac superfluum humiditatem removens, & oppilationes aperiens. Reddere Corpus mundum ac bene spirabile. A malorum cibarium comestione abstinencia. Moderata Exercitatio. Dimissio frequentis Multitudinis, & maxime plebis. Commistio cum infectis fugienda. Provisores senes, prudentes, misericordes. Domos & personas Magistratui indicare. Viatorum abactio. Cymbarum examinatio. Infectos intra navigia continere per quadraginta dies, vulgo Quarentine. Navium Merces per plures Dies acri ventisq; exponi & lavari. Suffumigatio ex odoratis Herbis. Lanæ & Vellera omnia, Cotonum, Linum, Cannabis vitanda, panniq; ex eis confecti. Præparatio aeris exsiccando per ignes ex lignis Odoriferis. Civitatem ab omni sorditie purgari. Malæ aquæ, & vina corrupta vitanda. Duo Hospitalia distincta, in locis boni aeris condenda.

Domus

(xxiv)

Domus aceto frequenter aspergendæ, & aquâ
rosacea.

Mali odores vitandi.

Aeris infrigeratio.

Mansio salubris & Ventis patula.

Cibus & Potus temperatus.

Cibi omnigeni sint in se optimi.

Farcimina omnia fugere, herbas malas, & aro-
mata calida, nec non olera & pulmenta.

Vinum mediocre.

Superfluitatum Evacuatio.

Pilularum Ruffi usus laudatus.

Corporis frictio & lavatio.

Levis deambulatio ante Prandium.

Somnus secundum debitum tempus, & horis
congruis.

Omnes animi perturbationes vehementiores
fugere.

Venæ Apertio, vel cucurbitularum appositio cum
scarificatione.

Odores nimis calidi fugiendi.

Theriacæ Usus.

Præstantissimum Remedium est optimum aerem
quærere in loco ab infectis remotissimo.

Sanos ab infectis separare & morbos penitus per
Symptomata inspicere.

Reme-

Remedia e DIOMEDE AMICO præ-
servativa. p. 72.

- M**Ansiones frigida, & sicca, & munda.
Cibi ejusdem Complexionis.
Corpus purum & perspirabile, obstructionibus
liberum.
Mutatio, & præparatio aeris, Frigus immodera-
tum devitare
Vestimenta suffutibus purgare.
Homines suspectos purificare.
Domus ab omni immunditiæ liberatas servare.
Odores boni, præcipue Storacis,
Aquæ aceto mixtæ usus, præsertim rosacæ.
Vignes in Vijs publicis ex linguis bene olentibus.
Vulodosus aer fugiendus.
Vera sepelienda.
hominum Multitudo vitanda.
pti in canobium longè a Civitate amo-
endi,
Aqua corrigenda.
Panni lanei & pellicei fugiendi.
Exercitium temperatum.
Libido vitanda, & animi Perturbationes.
Cibus & Potus temperatus.
Varietates Ciborum vitandæ, & cibi crassi, succi
dulces & humidi.
Cibi a locis infectis reprobandi.

Remedia a D. M E A D præservativa. p. 17.

LANA, plumæ, Cotonum, Linum fugienda.

Per quadraginta Dies navigiorum Purgatio.

Hospitalia in locis convenientibus.

Sani ab infectis per quadraginta Dies amovendi.

Vestes ægrorum perdendæ.

Provisores parandi.

Perturbationes animi vitandæ.

Bona in domibus infectis urènda.

Viæ mundandæ.

Ignis Usus non adhibendus.

Nec Bombardarum Usus.

Rosarum aquæ & aceti usus laudatus.

Mundities omnigena.

Vigiliæ, jejunia, vitanda.

Acidorum fructuum usus laudabilis.

Accessus ad infectos vitandus & hominū
titudo

Infepulta Corpora fugienda.

Loci infecti fugiendi.

Nicolai

Nicolai Massæ Veneti
Artium & Medicinæ Doctoris,
Liber de FEBRE PESTILENTIALI.

Proœmium hujus primi tractatus, in quo
quid nomine Febris Pestilentialis de-
claratur.

FEBRIS * Pestilentialis de qua in hoc
libello tractare decrevi, est morbus
ut plurimum popularis, & inter ægri-
tudines universalis, universalitate in-
hærentiæ, primo in corde, deinde toti corpori per
vasa communicatus, sæpissime perdens, & † con-
tagiosus,

---

* Diomedis Amici p. 24. col. 2. Pestis nihil aliud est, nisi Epi-
demia perniciofa, sive morbus Epidemialis, qui plurimos perimit.

† Ibid: p. 25. Contagio est vapor acrius, ab uno aialitum me-
diante aere pertransiens; effectus autem pestis est putrefacere, cor-
rodere, ardereq;.

tagiosus, videlicet transiens de homine in hominem, quo cum mala associantur accidentia, * quemadmodum conturbatio intrinseca, cardiaca passio, mutatio faciei ad diversas mutationes, quoniam quandoque mutatur facies ad pallorem naturali suæ figuræ dissimilem & horrendum, quandoq; vero ad ruborem non solum oculorum, verum etiam & totius faciei, fiuntq; furiosi, vel nescientes stare loco, vigiles propter vim veneni cordi propinquam, aut veluti stupidi ex multorum vaporum ad caput ascendentium crassitudine. Sunt etiam alienationes, nigredo linguæ, pustulæ in gutture, tensio hypocondriorum, ipsilitudo urinæ sine hypostasi, aut cum hypostasi divulsâ, lividâ ac malâ, & ventris excrementa lenia, natantia, cum foetore horribili, & pulsus vehemens & frequens † ac inconstans, & sæpe debilis; nunc autem calor exterior non multus est, nunc autem vehementissimus, nunc secundum quasdam partes corporis, nunc secundum totum, cum siti clamosâ & aliis accidentibus acutarum febrium calent ||. Sed præter ista sæpe apparent per viam bonæ crisis, aut symptomaticam a prima die vel in processu, variolæ, morbilli, & aliæ pustulæ colore & substantia diversæ, aliæq; maculæ cutaneæ, sine eminentia, colore diversio, & vulgo Venetiis petichias corrupto vocabulo appellant. Ego vero pestichias rectius nominaverim, cum Febrem pestilentialem

confe.

* Catalogus symptomatum vide, & compara.

† Vide D. Am. p. 57. Febris pestilentis pulsus ut plurimum parvus, & frequens, nocte autem vehemens, &c.

|| Nempe partes corporis.

consequantur, ut a peste, pestichiæ dicantur, ita ut sint papulæ, sive maculæ pestilenciales, aut sit nomen diminutivum, a peste, quoniam vulgares apostema magnum in tali febre pestem vocant, tamen revera non differunt a morbillis nisi diversitate admixtionis, & subtilitate materiæ, ut suo dicam loco. Sequuntur etiam ad istam febrem apostemata mala inguinum, alarum, & post aures, tubercula præterea cæteris corporis partibus diversa accidere solent, ut sunt carbunculi & alia hujusmodi, quandoq; & sine hujusmodi signis, & accidentibus febris hæc adest, immo dicebat Avicenna, & ego sæpius vidi ægros in quibus pulsus erat bonus & urina, & tamen cum bonitate dictorum mortui sunt. Et quando signa prædicta ferè in omnibus, aut in multis accidunt, est signum potissimum ducens in cognitionem febris pestilentialis, quæ aliquando à principio est levis in se & suis accidentibus, & in fine vehemens, & contra aliquando à principio est vehemens & in fine levis, & aliquando semper levis, aliquando semper vehemens, causas autem omnium istorum dicam postea.

C A P.

C A P. I.

Ostendit modum generationis febris pestilentialis, & quod ipsa potest esse in omnibus generibus, videlicet ephemeræ, putridæ ac hæcticæ.

Humores nostri corporis alterari non solum manifestis qualitatibus, caliditate, sc. frigiditate, humiditate, & siccitate, & istas consequentibus, verum etiam occultis, ut experientia docet, credere oportet. Unde ab utraque alteratione fiunt ægitudines malæ & contagiosæ, ut est Lepra, Scabies, Febres pestilenciales, Variolæ, & aliæ, materiæ vero, quæ dictas qualitates suscipiunt, sunt humores quatuor & aliæ humiditates, spiritus, vapores, & membra. Ad quam susceptionem duo requiruntur, videlicet causa agens, & materia disposita, ut scripsit Galenus primo de differentiis febrium cap. iii. & ideo oportet in toto sermone memoria repetere nullam causarum sine patientis aptitudine agere posse, & subdit rationem, quia si hoc non esset, sequeretur omnia corpora pati ab una causa, quod est contra experientiam, non enim omnes qui commorantur in sole à febre corripiuntur, & sic de aliis, sed illi patiuntur, qui parati * sunt ad suscipiendam

---

* Turcæ, qui mortuorum febre pestilentiali induunt vestes, nullam tamen contagionem sibi ipsis contrahunt; alij quoque variolis, &c. laborantes sine damno contrectant, quia corpora eorum ad suscipiendam infectionem sunt inepta.

endam hujusmodi solis caliditatem. Dico igitur agens requisitum esse id quod calefacit corpus qualitate venenosa, sive pestilentiali, aut id quod agendo introducere potest venenosam qualitatem, sive causa fuerit primitiva, ut aer pestilentialis, * qui ut plurimum est, sive antecedens ut quidam humores mali putrescentes, sive conjuncta, ut putrida fuligo, sive vapor, aut spiritus a corde, nihil enim obstat quo minus pars aliqua in seipsâ alteretur. Notare etiam oportet, quod etsi Avicenna prima quarti potissimam causam putredinis humorum prohibitam transpirationem assignavit, nihilominus aliquando putredo fit sine prohibita transpiratione, & hoc duobus modis videlicet extrinsecus, & intrinsecus: Extrinsecus fit verbi gratia ab aere putrido corpus inficiente, cum ipse intus per meatus & alias vias susceptus contactu alias partes putrefacit, nam quod putridum tangit, putrescit, & ita differt febris pestilentialis ab alijs febribus, quod putridum aerem, vel alios exteriores vapores, aut spiritus, aut humores absque prohibita transpiratione corrumpentes suscipiat, immo in illis, qui habent meatus strictos † non imprimatur tam cito mala qualitas ab aere pestifero. Intrinsecus vero fit vel a corporis dispositione, videlicet totius, cum tali præparatione, vel ex humorum

---

* Vid. Doctiss. Mead in suo de peste libro. P. 2.

† Meatus pororum stricti minus parati ad suscipiendum aerem pestilentialem.

morum dispositione, verbi gratia, quæ si sit ex se facta ebullitio vel alia alteratio propter aliquam eorum qualitatem superantem quæ ducit ipsos ad malam qualitatem extraneam; cum autem dico humorem, intelligo omnes humiditates corporis aptas ad suscipiendam putredinem, ut est cibus intus, & chylus & aliæ omnes humiditates, cum ex alteratione in ipsis facta, quando dispositæ sunt hoc fieri sine controversiâ possit; & revera in febre pestilentiali sit, præsertim in illis quæ fiunt a comestione rerum * malæ substantiæ, quæq; ita affecta sunt, ut facile suscipiant pestiferam qualitatem. Unde inquit Mirabilis Avenzoar tertio thesiri, cap. primo tertij tractatus, ex corruptione cibariorum fiunt febres pestilenciales, & subdit in fine, carnes comestæ maxime corrumpunt & nocent, & sicut corpora mortuorum aerem corrumpunt, ita fit intrinseca ex carnibus quæ comeduntur corruptio, Quare vides febrem pestilentialem sive malignam vel acutam ab alteratione intrinseca posse fieri, ita ut sine exterioris aeris contagione generentur dictæ febres contagiosæ, quas si pestilenciales nominare nolueris, cum non pendeant ab aeris malitia, non refert, tamen cum possit ille primus patiens alios inficere, & illi alios, usque ad maximum

---

* *Dio. Am. P. 34.* Vapor Pestilens, cum homines vesci alimentis pessimis coguntur.

† *V. Mead. de insculptis P. 3. l. 1.* *Dio Am. P. 34* pestilentem excitat vaporem cadaverum multitudo insculptorum. Vide *Dio. Am.* caput 6. de causis pest. inferioribus fusius disserentis p. 32. &c.

imum numerum, nisi separentur, & hoc faciat per medium aeris infecti, hac postea ratione, pestifera potest dici febris..

C A P. II.

De modo contagionis & diversitate loci mineræ febrium pestilentialium cum declaratione multorum problematum.

Mirabile dictu, quod ægritudines quamplurimæ ex homine in hominem transeant, nullo quandoq; sensibili contactu præcedente. istæ vero ægritudines enumerantur, ab Avicenna. Quare ut in re ardua causas naturales asseram, duo intelligere oportet, primum est ex parte agentis, posterius vero ex parte corporis suscipientis. Quod autem requiritur ex parte agentis, est quod ægritudo sit ex humore putrido, aut ex aliquo alio, a quo de facto vapores putridi aut mala qualitate affecti, sive sit pestifera, sive non, excitentur, vel excitari possint, perque aërem* deferri, ipsumque imprimis aerem inficiant, qui postea deveniens ad corpus aliquod, illud inficiat tali ægritudine, qualem patiebatur corpus illud, a quo vapor excitatus est. Quod si ægri-
C tudo,

---

* Aer infectus Mead. p. 14.

tudo, aut id, a quo tales vapores excitantur, fuerit intrinsecum, hi vapores per poros & alios meatus exhibunt, ut apparet in mulieribus menstruatis, quæ inficiunt specula, si in ea intueantur, & hoc per vapores, qui per poros oculorum exeunt. Sed non solum inficiunt specula, verum etiam res alias quamplurimas animatas & inanimatas contactas ab earum corporibus, dum menstruantur. Hoc autem fit, quoniam mali vapores per poros totius corporis eo tempore excitantur, eaq; de causa medici vulnerarij dicti, qui rationales sunt, in curatione vulnorum & ulcerum, rejiciunt pannos lineos mulierum, puta indusium, aut alios id genus pannos, quos mulierum corpora tetigerint, quoniam hujusmodi panni sæpe malam vulnibus qualitatem inducunt, eaque reddit vulnus sanatu difficile: Sed redeo ad secundam partem, quæ est ex parte corporis suscipientis, quemadmodum est, corpus esse præparatum ad illos vapores suscipiendos, & ab ipso corpore abesse qualitates contrarias superantes virtutem agentis. Etenim virtus fortis fortiter resistit, virtuti namque forti nihil resistit, sed suscipiens est corpus debile, vel latorum pororum, aut cacochymum sive mali succi dixeris, & repletum putridis humoribus, & sic de alijs, ut dicam in loco, ubi de corporibus præparatis ad suscipiendam febrem pestilentialem tractabitur. quoniam dicebat Aristoteles tertio Physicorum agentia & patientia debent communicare in materia. Quæ vero dicta sunt hic, non obstant ijs, quæ di-

dicuntur in libello de morbo Gallico a me edito, quoniam ægritudines contagiosæ sunt diversæ, nam quædam pendent a materia subtili, quædam a materia grossa, & quædam a qualitate venenosa occulta, & ideo dixi ibi materiam morbi Gallici habere duo quæ ad contagionem requiruntur, viscositatem videlicet adhærentem, & fixationem, quoniam cum a materia grossa vapores non facile excitentur, si non esset fixio in ipsa vapores non excitarentur uniti, eaq; ratione non imprimerent, tum propter debilitatem actionis cum pendeant a materia pro majori parte frigida, tum quoniam virtus dispersa debilior est virtute unita, neq; etiam inficerent vel essent apti nati ad inficiendum, & hoc apparet in scabie, ulceribus putridis, & alijs. Sed in opthalmia & febre pestilentiali, ac hujusmodi alijs, cum pendeant a materia subtili, vel caliditate febrili subtiliata, a qua multi vapores & magis activi excitantur, non requiritur illa fixio, sed satis est excitari vapores putridos a minera materiæ, sive ab alia parte ubi minera suam communicat qualitatem. Ex his solvuntur multa problemata in materia contagionis quæsita, primumque, unde est quod homines si cum ijs, qui hujusmodi febre, ac contagiosis ægritudinibus laborant, & præcipue in arctis domibus commorantur in easdem ægritudines incidunt, jam dictum est causas esse vapores putridos vel pestiferos a corpore infecto excitatos, & per aerem ad ejusdem speciei præ-

paratum * corpus elatos, dictum est autem hoc quoniam pestilentielle uni speciei non est omnibus pestilentielle, tamen si aliquando animalia diversarum specierum diversas per contactum suscipiant ægritudines, & præter hoc corpora ad suscipiendum imparata, minime suscipere. Sed forte quæres unde est quod corpora mortuorum, quæ feбри pestilentiali obierunt, eos non inficiunt, a quibus contrectantur; dico hoc esse quoniam etsi materia venenosa adhuc in illo corpore existat, cum in mortuo calor evanuerit, illa materia non vaporat, cum jam cessaverit ebullitio. Verum si talia cadavera incipiant a caliditate putredinali corrumpi, facile homines inficient febre pestilentiali. Idem evenit in ophthalmia, quod, qui in oculos ita affectos intueantur, in eandem incidunt ægritudinem, & hoc propter dispositionem membri ad suscipiendum apti, & vapores alterantes aerem in oculis mox surripientibus receptum, neq; enim omnes inficiuntur, sed tantum, qui sunt dispositi. Dic etiam ex dictis consanguineos facilius inter se eadem ægritudine in malignitate affici. ita quod si ejus, qui prior infectus est, ægritudo pestilentialis fuerit mortalis, omnes ferè eadem contagione moriuntur

---

* *Di. Am.* p. 52. Senes minus peste corripī solent, quia eorum corpus frigidum & siccum est, omnium minimè *Temperati*, quoniam ob compositionis robur, & Temperationis salubritatem fortissimè a putredine se defendunt.

Pestis vero *Sanguineos* magis afficit, quia sanguis facilè putrescit. ut & *biliofos, Ithematicos, melancholicos.*

untur, & hoc est quoniam ex jam dicta dispositione, & ex similitudine corporum, & complexionum contracta a principio generationis, cum corpora consanguineorum ex eodem fere semine concepta sint. Sed quid dicendum sit de illis qui corripuntur febre pestilentiali ex solo intuitu alicujus febre pestilentiali laborantis, vel omnino mortui, vel ex auditu tantum, res profecto mira est. Sed cum anima (ut dixit) ex forti imaginatione possit agere mediante aliquo, puta similitudine accepta a re corporea, quæ non ex toto expoliata est a natura particularium, illum inficit hominem, in quo fuit facta talis impressio, cum jam ex timore corpus sit paratum; nam ex timore, qui debilitat corpus, fit præparatio ad suscipiendam malam qualitatem pestiferam, tametsi agens sit debile, nihilominus is qui patitur nullo fere modo resistit. Sicque subjectum ex debilitate est paratum ad eam impressionem suscipiendam, vel si agens omnino sit debile. x

Humores ex mala dietâ * sunt apti ad putredinem. principium fiunt febris pestilentialis unde videtur humores etiam per totum corpus cum sint mali, a quibus vapores excitantur, esse mineram & principium febris pestilentialis. Quibus accidunt signa omnia hoc ipsum attestantia,

C 3

ut

---

* *V. Di. Am.* De morbis communibus. cap. 6. malorum ciborum usus non solum utentibus nocet, sed noxa ad filios transit, unde elephantiasis apud *Agyptios*, podagra & lippitudo apud *Athenienses* familiaris.

ut est lassitudo spontanea, musculorum & membrorum dolor, cum amplitudine venarum propter ebullitionem in toto. Quod si materia in membris principalibus fuerit, erit in eorum operationibus impedimentum, quod ex signis cognoscitur, ut idem Galenus attestatur in libello de cholera nigra, cap. iv. ubi scribit fuisse quosdam, qui cum cuidam magnæ & diurnæ pestilentie superfuissent, eorum non paucis excretionem per inferiorem ventrem factam esse vocatarum epaticarum in novem diebus, quare vides mineram talium agrotantium fuisse in epate vel in meseraicis venis jecinori propinquis, Quod si materia fuerit, ut dictum est, in jecinore & mesenterij venis epati propinquis, apparet dolor & Tensio major in hypochondrio lateris dexteri, dico major tensio in isto, quoniam in pestilentiali febre ex signis communibus est tensio hypochondriorum, & etiam caliditas major in ipso latere apparet, fit etiam ex eadem causa tensio & inflammatio in renibus cum obstructions sunt in epate, & alia signa quæ epatis nocumentum ostendunt. Quod si in stomacho fuerint humores mali putridi cum mala qualitate pestifera, tunc a principio ante manifestam febris apparitionem accidunt * gravitates & anxietates † stomachi, aut dolor vel nausea sive vomitus materierum mararum. Sed cum in pectore & membris propin-

quis

* *Di. Am.* p. 62. Gravitas totius corporis, emortua facultate sustentatrice.

† *V id. eundem ib.*

quis cordi fuerit minera, fiunt tusses, difficultas anhelitus, caliditas circa partes pectoris, rubor faciei, ariditas & nigredo linguæ alcola, * & sitis inextinguibilis. Et si in corde, vel propinquissima cordi fuerit materia, accidunt angustia pulsus, cordis inquietudines sine intermissione, tametsi inquietudo sit commune signum, mutatur etiam facies, & oculi cavi fiunt, sequunturq; lipothymia, syncope sive animi defectus cum sudore frigido, ac extremorum frigiditate, quæ mortem propinquam ostendunt, fiuntq; alia ultima & mala accidentia, ut pulsus debilitas, ac ipsius annihilatio. Si vero materia fuerit in capite videbis a prima die, ut ego sæpe vidi, alienationes continuas, & vigilias, † fiunt etiam aliquando somnolenti & fere stupidi ac debilitantur in omnibus sensibus, & motibus, & alijs animæ operationibus intrinsicis, tametsi etiam per consensum ab alijs membris sapissime in capite, dicta accidentia fiant, quæ tamen sunt continua omnino, & inter cætera, isti a prima die non possunt aut surgere, nec ambulare, aut per lectulum se movere. Et hæc, (ut brevis sit pars ista) sunt signa diversitatis minera ratione sumpta ab operationibus læsis membrorum, dicebat namq; Galenus in libello de locis affectis membra principalia communicare universo corpori, hoc modo videlicet cor per arterias, Jecur per venas, cerebrum per nervos. Vide modo & considera pulsum &

C 4..... anhelitum

---

* p. 3.   † V. Lucret. *Non requies erat ulla mali.* &c.

anhelitus, urinas, || & egestionēs, dico egestionēs propter vesicam fellis ab hepate mittentem rimum ad intestina, idem de operationibus cerebri animadvertē, videlicet considerando motuum & sensuum operationes, virtutum, ut est apprehensio & discursus & aliæ hujusmodi, & ista sunt primum consideranda, quoniam dicuntur membra principalia a quibus omnes virtutes primò prodeunt. Nisi medicus cognoverit partes corporis per anatomiam impossibile est consequi curam. Quod clarius manifestans Galenus secundo ad Glauconem dixit, Passiones quæ in intrinsecis & occultis sunt locis, quæ non possunt visu apprehendi, non facile intelliguntur. quoniam nec oculorum acie, nec tactu eas cognoscere possumus, & quoniam occultæ sunt & febres affe-
runt, ideo hujusmodi cognitio perspicaciori videtur egere mente, præcipue vero peritia naturæ membrorum, quam ex sectione, & ex exquisita scientia operationum & ex usu comparamus. vides igitur quam sit necessaria scientia membrorum, quæ per sectionem acquiritur, cum in tali scientia omnia secreta & occulta naturæ manifestentur. Nolo tamen te iterum ex dictis credere me negare hanc febrem esse propriam cordis passionem cum febris sit * calor accensus in corde. † Sed cum ab extra sapissime hæc febris a contactu aeris fiat, qui contactus quandoq; fit etiam per vesti-

---

† V. *Di. Am.* cap 26. p. 58. de Urinis.

* *D.A.* p. 26. Calor præternaturalis putrefacit. innatus conservat succos.

† V. *Mead*, P. 2. De mercibus infectis

vestimenta aut per aliud indumentum, manifestum est hujusmodi qualitatem fuisse impressam per poros corporis, a qua, cum esset pestifera, secuta est ebullitio in massa humoralis, atq; ex ebullitione febris pestilentialis ortum habuit, cujus minera fuit, non ex quantitate, sed ex malitia primo in venis & meatibus exterioribus, & postea malignitas communicata cordi febrem causavit pestilentialem. Ex dictis jam clara est causa diversorum accidentium in tam mala ægritudine, ut est syncope, nigredo in urinis, alienationes, & multa alia. Sed quam mirabile est id quod sæpe vidi, & in dies ægri, & medici solliciti & anxii timent. Quod videlicet est in causa, quoniam ^{Quid} prima die multi in tali febre reperiuntur sine pulsu, vel cum ultima ejus resolutione, multi etiam in declinatione ægritudinis & accidentium, cum omnibus signis bonis, videlicet cum remissione febris, sublevatione virtutis, & melioratione omnium operationum, tam naturalium quam animalium, mortui sunt, ut inter alios contigit charissimo fratri meo *Antonio Massanumulario Illustrissimi Domini;* qui in vigesima obiit cum manifestissimis signis declinationis; & bonitate omnium operationum naturalium, qui tamen obiter devenit ad casum virtutis cum extremorum frigiditate, & reddidit animam. Quod non semper putredo sive minera putredinis febris pestilentialis est circa partes propinquas cordis & ventriculorum ipsius. Sed est in alijs membris longinquioribus, ut ostensum est supra, tametsi accendatur calor per putridam fuliginem

ginem in corde, ad cuius confirmationem quædam exempla adducam. Et primo vidi inter alios quendam cui stomachi fundum summo pere doleteret, cum febricula non multæ caliditatis, urina vero cum laudabili erat sedimine, neque alienationes aut capitis gravedo erat, qui tamen devenit ad syncopen & morbillorum seu pestichiarum apparitionem post septimum, sicque ante quartum decimum diem mortuus est, cum casu virtutis & extremorum frigiditate, ac fluxu ventris fetido, fetore horribili, diverso colore & leni. Et hoc fuit manifestissimum signum quod materia mala putrida pestifera, quæ basis istius febris fuit, putrescebat in fundo stomachi, postea a natura movente ex se, vel malignitate materiæ stimulante, pars aliqua transmissa fuerit ad cutem, & apparuerunt pustulæ illæ sive maculæ, & in illo motu communicabat etiam vehementius ex vaporibus aut etiam ex materia suam qualitatem cordi & inde sequebatur syncopis; sed procedente ebullitione & calefactione, spirituum, cum malignitate, & virtute insurgente, materia mala stimulante, contra morbum & causam morbi, secutus est fluxus ille malus, & alia dicta accidentia, & ultimo facta impropor-tione, & resolutione etiam mors secuta est. Vides igitur, cum tamen a principio non appareret notabile nocumentum cordis, sed in processu facta impressione, a materia in fundo stomachi existente communicanti qualitatem venenosam spiritibus cordis, ipsos spiritus fuisse & mutatos a propria complexione, atque adeo attenuatos,

ut

ut non potuerint conservare vitam in tali sub-
 jecto. Et multos alios vidi, & alij etiam medi-
 ci viderunt, qui a principio cum pauca febre
 erant, sed tantummodo apparebat turbulentia
 urinæ ac tensio in latere dextero, inter quos
 Bartholomeus Guiotus Brixienſis non ſine maxi-
 mo discrimine evaſit. Et quendam vidi con-
 querentem a principio tantummodo de dolore
 * dorſi, in alijs vero operationibus & membris
 mediocriter ſe habebat, cui tamen in decima
 apparuerunt papulæ, ſive maculæ mali coloris,
 & cardiaca paſſio, & alienatio, qui tandem cum
 modico regimine, & ex applicatione multarum
 cucurbitularum cum ſcarificatione evaſit. Quare
 ut respondeam quæſitis, dico, quod ſi caſus virtu-
 tis a prima die apparet, proculdubio minéra &
 mala qualitas peſtifera primo & principaliter eſt
 in locis propinquis cordi, vel eorum ventriculis,
 aut ſi eſt in loco longinquo, dico materiam
 multam fuiſſe, quæ invenit virtutem debilem;
 ut contigit ſæpe in ijs, qui frequenter cœunt,
 qui ſi a tali febre corripiantur, pauci evadunt.
 Adde etiam quod etſi materia non multa eſt,
 tamen ſua ultima malignitate, quæ penitus eſt
 contraria vitæ, poteſt brevi tempore ſpiritus vita-
 les in corde inficere qualitate illa contraria vitæ;
 ſicq; apparet ſubita pulſus debilitas, ſed quo-
 modo moriantur multi in declinatione dictæ fe-
 bris;

---

* Di. Am. C. 72. p. 140. Si dolor dorſi adſuerit, ex magna
 putredine oritur, ſcilicet ex ebulliente ſanguine in vena cava quod
 per dorſum extenditur.

bris, & accidentium, causam reddam. Cum in declinatione non ex toto dicatur esse evacuata causa morbi, quæ causa est materia putrida cum qualitate pestifera, & ideo virtus, tametsi aliquantulum prævaluerit, debilis est, ex labore contingente in ipsa febre, & ex malignitate materiæ, cui malignitati proprium est dissolvere virtutem. Quare cum ita sit, contingit quandoque virtuti quærenti ultimam humorum malorum evacuationem, in die aliquando critica, & aliquando non critica, ut moveat. Sed cum sit debilis malo movet motu, & ad partes non convenientes, scilicet ad membrum principale, & quamvis sit pauca cum sit pestifera venenosa inficiendo spiritus extenuatos debiles sequitur inopinata & cita mors. Et ideo semper in istis convalescentibus ante omnia virtus instauranda est, non neglecto regimine regulari in alijs necessarijs. Talis vero mors est illa, de qua princeps Avicenna prima quarti cap. tertio dixit, In declinatione non moritur ager nisi ex causis dictis post, scilicet sex secunda quarti, Ubi inquit quandoque ex variolis contingit in declinatione mori. Expone igitur eo modo quo supra dixi, videlicet debilitata virtute pars aliqua materiæ mota, non extra pulsa petit membrum principale, & quoniam venenosa est, & resistentia etiam est debilis, ex venenositate corrumpit ejus complexionem, sive spiritus, unde sequitur mors. Nonnullis in verâ declinatione contingit mori, nisi ex aliqua re nova resolvente virtutem, aut mutante complexionem cordis. Igitur male sentiunt, qui credunt & dicunt

cunt aliquos a peste interemptos fuisse sine febre,
 * ipsi namq; non animadvertentes alterationem
 pestiferam venenosam fieri etiam in vaporibus,
 crediderunt sine febre interimi a peste, unde o-
 portuisset eos notare quod in ephemera spiritus
 accenditur, & cum vapores sint venenosi ante-
 quam febrilis calor per universum corpus effun-
 datur, moriuntur; sed facta fuit cordis calefactio
 ex vaporibus pestiferis antequam humores putre-
 scerent. Potest tamen fieri ut aliquando sit
 putrida cum qualitate pestifera, & sit procul a
 partibus cordis aut hepatis, vel quæ ab aliquo im-
 pediatur, itaque non faciat alterationem in
 spiritibus cordis, quæ sit notabilis, neque est tan-
 tæ caliditatis, ut possit massam sanguineam sive
 humores ita conturbare, ut urina possit ostende-
 re ebullitionem humorum. Quare, cum adhuc
 non sit multa inflammatio, non apparebit cali-
 ditas lædens notabiliter infirmum, neque manus
 tangens ipsam, sentiet caliditatem intensam.
 Et nihilominus æger tendit ad mortem, & ratio
 est, quoniam cum materia venenosa est in locis
 remotis a corde, amoto impedimento, occupat
 cor, si vero in loco a corde longinquo sit, im-
 primit malam qualitatem, corrumpitq; spiritus
 & suam complexionem, qua corrupta sequitur
 mors, cum ijs dictis signis ipsam non indican-
 tibus. Neque debet quis dubitare dictam mor-
 tem

---

* V. Di. Ami. C. 14. p. 44. Qui asserit pestilentes morbos esse
 posse cum febre, & sine febre, probatq;.

per rem non posse sequi ab aere pestifero, cum semper inspirationem, ad cordis refrigerationem, aerem animal recipiat, qui si pestiferus fuerit, corrumpet complexionem spirituum (ut dictum est) & sequetur inopinata mors, ut accidit in maximis pestilentiis a corruptione aeris evenientibus, atamen semper ante mortem cor accenditur a caliditate extranea, sed notare oportet quod quando materia jam suam communicavit qualitatem malam cordi, pulsus non est amplius bonus, immo est diversus, ut saepe expertus sum in morientibus.

CAP. III.

De materia faciente febrem pestilentialem,
& aliis, quæ basis morbi dicuntur.

QUANDO fit aer secundum hunc modum, videlicet putridus pestilentiali putredine, venit ad cor, quare corrumpit complexionem spiritus, qui est in ipso, & putrescit quod circumdat ipsum de humiditate, & accidit caliditas egressa a natura. * Clare patet igitur febrem
pe-

* D. Am. p. 45. Febris pestilentialis tres sunt species, Diaria in spiritibus accensa. (quæ intra 24 horas enecat) Hemoralis, quæ Humores corrumpit, Hæctica, quæ in substantia cordis permanens & fixa est.

Di Am. p. 46. Pestilenti febre citius afficiuntur, quibus ad putredinem sunt humores parati.

pestilentialem fieri ex putredine humorum. Quod confirmat, idem Avicenna, cap. quarto, docens, curare, Inquit, si materia fuerit sanguinea incipe a sanguinis missione, si autem alij humores fuerint, evacuentur. Quare ex humoribus omnibus istam febrem fieri patet. Sed quoniam humiditates subtiliores facilius recipiunt caliditatem putrescibilem, & pestiferam qualitatem, quæ humiditates cum sint evaporabiles, alijs corporibus ipsam communicant, hinc est quod febris pestilentialis ut plurimum est sanguinea, aut cholericæ. Sicque dicere oportet basim, in qua est hoc accidens pestilentiale, esse ut in pluribus aut humorem sanguineum, aut cholicum, raro phlegmaticum, & melancholicum, ut plurimum intraneum: quoniam sæpe vidi febrem pestilentialem cholicam cum apparitione morbillorum alternantem, videlicet incipientem cum frigore & terminantem cum sudore & hujusmodi febris non est tanti discriminis, quoniam pro parte materia expellitur extra venas. Sed quæ sit causa quod ista febris raro sit diuturna, videlicet quartana, aut quotidiana, vel tertiana diuturna à crassitudine materiæ nemo fere ignorat. Cum ratione venenositatis hæc febris sit turgida, stimulans naturam ad expulsionem sæpe symptomaticam, raro criticam, materiæ vero expelluntur, aut per vomitum, vel per secessum, aut per permutationem ad inguina cum apostematibus malis, vel etiam ad alia loca non emunctoria, per tubercula & genera papularum & macularum malarum. Sed notabis quod apostemata,

ta, quæ ex frigidis a prædominio fiunt humoribus, ut plurimum sunt mala, tametsi in quacunque febre pestilentiali sint mala, quoniam cum materia melancholica, & maxime cum malignitate, expellitur, & fit apostema, non suppuratur, quamvis etiam alij sint admixti humores, ut puta, sanguis & cholera, sed tendit ad corruptionem, propter inobedientiam humoris, & malignitatem pestiferam. Et hoc magis si virtus fuerit imbecillis. idem dico de phlegmatico, quamvis non sit ita inobediens nec malum, exijs, quæ superius dicta sunt facile doctis persuadetur in scientia medicinæ quancunque febrem putridam posse esse pestilentialem, neque id aliqua ex parte obstat, cum quæcunque materia putrida sit parata ad suscipiendam ulteriorem putredinem & malignitatem. nam si corpora sana ab ipso aere alterantur alteratione pestifera, quanto magis, corpora imbecillia plena putridis humoribus, quamvis sint melancholici aut phlegmatici, cum ab ipsa exteriori & etiam interiori alteratione oppressa virtute, & ad talem dispositionem deveniunt. Et sic aliquando vidimus temporibus pestilentialibus febres incipientes ex putredine humorum. florum phlegmaticorum & melancholicorum & transcendere temporis diurnarum febrium cum accidentibus pestilentialibus, videlicet cordis pulsu sive tremore, animi defectu, extremorum frigiditate, & alijs malis accidentibus, cum quibus recedunt ab hac vita. Corpora magis materialia & sicca sunt apta ad suscipiendam istam pestilentialem qualitatem, ut sunt plantæ, quæ percunt ex mala aeris pestiferi qualitate.

deh
tempus

LIBRARY
OF THE
MUSEUM OF
NATURAL HISTORY
OF THE
CITY OF
PARIS

qualitate. * Nec solum plantæ percunt, medentes eorum fructus sive folia, † sed & mentis hoc sæpe accidit, tametsi sit ægritudo moralis, attamen si comparare volueris, facilius est imprimere in secundis humiditatibus in homine aliquam qualitatem, quàm in primis humiditatibus brutorum, cum corpora hominum sint magis abnoxia alterationibus interioribus & exterioribus, quàm corpora brutorum, ut docet quotidiana experientia, & quamvis febres habitudinales sint immater tamen quia calor jam in dictis secretatibus est, possunt ab ipsis excitari vapores alios homines transire, eosque infectos pesti-qualitate pestiferâ; Quæ febris hæctica cognoscitur, quoniam sunt accidentia mala, ut est syncope, passio cardiaca, & alia solita evenire in febribus pestiferis humoralibus, tametsi non sint ita fortia. Sic etiam dicere oportet, de febre putridâ phlegmaticâ, & quartanâ quæ non habent accidentia fortia sicut cholericæ, & sanguinea. Ex dictis credo satis probatum esse dari ephemeram pestilentialem, & maxime ex verbis Avicennæ dicentis, ab aere corrumpi spiritum, ^{hæ} aut ejus complexionem, quod clarum est, præsertim tempore æstivo, cum primò ab aere accendantur vapores, deinde spiritus cum sint substantia magis inflamabilis, cum verò caliditas accensa est in spiritibus, illa febris est, quæ ephemera dicitur. ^{-hæ}

* Vid. D. A. p. 28. Plantæ pesti subjectæ, & animalia, vaccæ boves, canes, &c.

† Corpora hominum magis obnoxia alterationibus interioribus, & exterioribus quàm corpora brutorum.

CAP. IV.

De definitione seu descriptione febris pestilentialis.

PRotinus inter initia, febris definitionem, quoniam febris est, dicere hic opportuisset ex principis sententiâ, unde omnia colliguntur, esse scilicet calorem extraneum in corde accensum. Sed cum hic pestilentiale genus tantum universali ratione febrium prætermittantummodo febrem pestilentialem designaret, ut legentes in cognitionem ipsius facilis devenire possint; quæ declaratio ut facilior sit, multa, quæ superius scripta sunt, repetere non inutile fore judicavi. * Febris igitur pestilentialis est morbus complexionalis, aliquando acutissimus contagiosus, & universalis cum qualitate pessimâ venenosâ conturbans intus, & ut plurimum perdens. quoniam suâ pessimâ qualitate pestiferâ corrumpit spiritus cordis, câq; de re est longè acutior alijs morbis, ac deterior longinquiorq; à salute, ita ut aliquando tanti sit acuminis ac malitiæ, ut sex aut duodecim horarum spatio patientes è vitâ rapiantur, sine ullâ alteratione præcedente, quo fit ut *sæpe in publicis vijs cum ad consueta munia † proficiscuntur*, moriantur, serpitq; hic morbus citissimè, ac subitò populatur. Et pendet ex ebullitione unius interdum, &

* V. p. 4. Col. 1.

† Vid. Virg. Pæstem. L. 3. v. 515. &c. Ecce autem duro fumans sub vomere taurus Concidit, &c.

& interdum plurium quatuor humorum, & allarum humiditatum, spirituumq; & superfluitatum, quamvis rarò ab in secundis humiditatibus inflammatione fiat, sæpissime ab alteratione sive causa extrinseca factus & aliquando ab intrinsecâ. Et quando non statim interimit hic morbus sæpissime accidentia multa & sævissima apparent, quemadmodum inquietudo, * lassitudo corporis, nausea, & casus appetitûs, cui nisi succurratur cum comestione violentâ, dicebat, Avicenna ægrum interfici. Dolor stomachi, & ipsius anxietas, tensio hypochondriorum, atq; dolor dorsi, tussis sicca, anhelitus malus, & vehemens, frequensq;, ariditas linguæ, sitis mala & inextinguibilis, alienationes, stupores, inania insomnia, oculorum rubor, ac faciei mutatio diversa, cordis passio, lipothymia, syncope, sive animi defectus, sudores frigidi diaphoretici, id est resolutivi, pulsûs debilitas, ac ipsius annihilatio, & hoc quando materia est propinqua cordi, & cum ultimâ malignitate. Attamen non semper sunt omnia dicta accidentia, sed quandoq; plura, & aliquando pauciora, ita ut ex pauciaté ^{habz} accidentium sæpe difficilis sit cognitu. Nam secundum naturam, & multitudinem humorum & aliarum materierum, & earum malignitatem, ac etiam locum, & fortitudinem, vel imbecillitatem virtutis, fiunt plura & minora accidentia. Urinæ sunt subjugales, aquosæ, diversæ, sine ullo aut certè cum malo sedimento, fiunt etiam sæpe fluxus

D 2

mali

* Symptomata febris pestilentialis. V. D. Mead. p. 7. & Dis. Am. p. 53. &c.

maior diverſitas cum quibus recedunt è vitâ ; apparent ſæpe : Aſtemata emunctoriorum & etiam botores, ſive tubercula diverſa, ut ſunt carbunculi, variolæ, morbilli, eſaræ & maculæ aliæ diverſæ, in colore, quas perſichias ſuperius vocavi, quæ ſunt etiam ſine eminentiâ, ſecundum diverſitatem & prædominium humorum peccantium, hæc maculæ non differunt in materia à tuberculis, ſed in groſſitie, & ſubtilitate materiæ, & ſunt propter aeris exterioris malitiam deteriores morbi, quando ex infectione exterioris aeris procedunt, quoniam humores bonos inficit, ſed morbi quoque quoniam ab immutacâ ſunt naturæ alteratione, eos humores depurant. Hæc omnia per univerſum corpus evenire conſueverunt, interdum primâ die, interdum autem quartâ, vel ſeptimâ, vel undecimâ & in alijs, & aliquando in die non criticâ, & tunc eſt malum, quoniam natura ſtimulatur vel à multitudine, vel à qualitate peſſimâ, vel ab utroque ſimul. Etenim materia quæ facit has papulas, eſt iparſa per omnes venas uſque ad anteriorem cutem. Aſtemata inguinum ſunt à materiâ, quæ eſt in venis epatis, alarum verò cum eſt in venis, quæ à corde recipiunt, ſed poſt aures ſi ſunt à capite fluit materia, quæ apoſtemata diverſimode & ſapientes & vulgares appellant, nam quidam bubones, quidam anthraces vulgares verò noſtri peſtem. Fiunt & alia apoſtemata aliquando magna, & aliquando parva, quæ certum ſibi locum non determinant, eaque vocant carbonem, & ſunt diverſi in colore, & ſubſtantiâ, ſunt etiam & cryſipelata

pelata mala, & in ore alcola, ac squinantia, ac etiam apostema plureticum, sed in ultimâ *pleurit.* morbi sævitie accidit extremorum corruptio. Hæc præterea febris etsi ut plurimum continua sit, tamen aliquando visa est cum exiguo rigore affligere capisse, ac cum sudore terminasse, quemadmodum fieri assolet in febribus salubribus. Et aliquando incipit sine typo, vel frigore cum caliditate levi sine ariditate, quæ tamen est continua, ac semper cum illâ intrinsecâ conturbatione & anhelitus frequentia, ac quâdam vigiliâ. in quacunque febre pestilentiali apparent pu- & maculæ, vel apostemata dicta, sed sæpe committioribus accidentibus tendunt ad mortem. Præterea ejusmodi accidentia post nonnullos dies, & interdum à principio febris apparent, ita ut aliquando febris verè, aliquando falsò declinare videatur, & tamen post hoc superveniunt lypothymia, paralyfis, in potentia motûs, vertigines, scotomia, surditas, debilitas memoria, insipientia, & in compositæ locutiones, mutationesq; existimationum, & cogitationum, ac discursus ab eo statu, qui fuerat secundum naturam.

CAP. V.

Ostendit causas febrium pestilentialium
aliaq; scitu dignissima.

Dicatur igitur sic, causarum febrium pestilentialium quædam sunt exteriores, quas primitivas vocant medici, quædam vero interiores, quas in duas dividentes causas, alteram antecedentem vocant, alteram conjunctam. Sit ergo in primis sermo de primitivis, quoniam exteriores sunt, neq; corporis nostri partes. Causæ primitivæ seu exteriores sunt causæ non corporales, vel non sunt partes corporis nostri, & sunt causæ effectrices, quæ agunt dupliciter, videlicet qualitate manifestâ, & qualitate occultâ, & ut clarius hoc intelligas, causæ extrinsecæ aliquando agunt quædam actione non perceptibili sensu, cognoscitur tamen discursu, & ratioconatione neq; cæcitate est, seu ira dei; Sed sunt dispositiones aeris, vel alterius rei occultæ facientes effectum inopinatum multis. At sapiens cujus est omnia scire ut dect, non ignorabit cum præviderit seu sciverit causas. Quâ autem ratione causâ exterior sive primitiva in corpus nostrum agat, pulchra ac scitu digna est inquisitio, & maxime in illis febribus pestilentialibus, quæ à causâ extrinsecâ hominibus accidunt. Causæ igitur exteriores agere possunt, primum quoniam aeri, aquæ, & terræ alterationes quamplurimæ à qualitatibus manifestis

festis, quæ sunt caliditas, frigiditas, humiditas, & siccitas, accidunt, præterea à qualitate occultâ, quæ non fit sine disproportione qualitatum manifestarum. Ignis vero ob caliditatis sinceritatem putrescibilem alterationem non recipit, vel aliam, cum quâ sub formâ ignis manere possit. Notabis tamen nullum elementum purum putrescere, sed illa tantum, quæ admixta sunt præsertim cum humiditate; & câ ratione ignis, & illa ultima pars aeris prope ignem, cum sit excitata, ac igne plena non putrescit, cæteræ partes aeris, quoniam recipiunt vapores quos plurimos à sole & ab alijs alevatos, diversas trefactiones suscipiunt; quemadmodum illam quam pestem vocant, hominibus & reliquis manibus perniciosam: Attamen non propter quod homini mortale est, idem erit & cæteris. Fnim diversæ alterationes diversis animantibus plantis sunt mortiferæ ac corruptrices: P supposita vero, ex sententiâ philosophi, Putrescibile alteratione, & corruptione esse in tribus elementis, videlicet in terrâ, aquâ, & aere, vel in corporibus terrestribus, aquaticis, & aereis: Dicamus quòd terra sæpe ex nimia humiditate in se, vel circum se detentâ, cum aliquâ debili caliditate exteriori, vel inferiori, putrescit in se, ex quâ deinde putredine, quæ in illâ terrâ nascuntur, ut sunt olera grana, & id genus fructus, retinent in se qualitatem illam malam putredinalem; ita ut si comedantur non solum ab hominibus, verum & ab alijs animantibus diversas generent ægritudines, & aliquando mortiferas,

secundum diversos gradus putredinis. Vapores præterea, qui ab ipsâ elevantur, si corpus extracantant, inficiunt; sæpeq. visæ sunt plantæ interiisse ex alteratione corruptivâ terræ. Par ratione de aquæ putredine dicendum est, etenim ex jam dictâ humiditate, & calore debili fit alteratio putrescibilis. Quare & pisces & alia quamplurima in ipsis aquis putridis nascentia, vel moriantia, si edantur, malas gignunt ægritudines, etiam si ipsâ aqua sic alterata, quis uti voluerit, bendo, aut carnes & alias res coquendo, iter miscendo, malos gignet morbos, si ter & aer si alteretur à jam dictis qualitatibus stentibus, cum ex ipso spiritus cordis refocillet per inspirationem pessimas facit ægritudines. Igitur omnibus istis, vel in se, vel per aliud alteratis, ut putredinalis ipsis accadat alteratio à propriâ naturâ egrediantur, necessarium est minime pro operationibus vitæ necessarijs convenientia fieri, immo perniciosas præparant dispositiones. Sæpe & hujusmodi elementa communicant sibi alterum alteri suam malam qualitatem, ut terra aquæ, & aeri, aqua terræ & aeri, aer terræ & aquæ, ita ut sæpe inter se suas malas qualitates communicent & contangentia inter se corrumpant, vel per ea, quæ cum ipsis sunt, ut putâ aerem & terram alterari à nimia pluviâ, vel ex rabidâ solis caliditate, aut à vaporacione paludum putridarum, & ex inundatione, aut à re putridâ seu paratâ putredini, vel transeunte per putridum solum. Sed aer putrescit ab omnibus istis, quoniam terra & aqua, cum recipiunt

cipiunt putredinem communicant suos vapores
 aeri, sicq; cum ad ulteriorem putredinem parant,
 sunt & multa alia, quæ aerem inficiunt, ut cloacæ
 * putridæ, sterquilinia, acerui rerum putridarum,
 loca aquis inundata, ut sunt loca, in quibus ri-
 cium seminant & ubi linum macerant, sed inter
 cætera sunt corpora animalium mortuorum &
 non tumulorum vel crematorum quando cor-
 rumpuntur, quorum meminit Galenus in libello
 de differentiis febrium, addens quod commu-
 nitas vaporum delatorum à longissima regione,
 scilicet ex Æthiopiâ, † a ventis possunt aerem in-
 ficere, ex quâ infectione febres pestilenciales per
 regionem illam gigni possunt. Et quandoq;
 dicta elementa à propriâ naturâ mutantur ita, ut
 neque animalia bruta in ipsis degentia diu vive-
 re possint, attamen causæ hujus rei sæpe igno-
 rantur. Quæ ita alterata pestiferas causant ægri-
 tudines, verbi gratiâ in caliditate & siccitate, fi-
 cuti quando sol est in corde Leonis in diebus ca-
 nicularibus, etenim ex caloris vehementia calefit
 & exiccatur terra, aqua etiam & aer, ex quâ in pro-
 portione & caloris excessu, sæpe coloni & qui
 messem curant, nimiâ & intollerabili caliditate
 messem dimittunt, cum non possint sustinere ve-
 hementissimum solis calorem, terræque inde ex-
 iccatur, ac sterilis fit, similiter, & aquæ alteran-
 tur (ut sæpe dixi) unde sequuntur jam dictæ ægri-
 tudines, & sunt tanquam causa primitiva extrin-
 seca

---

* Aliæ putredinis causæ cloacæ putridæ, &c. corpora animalium
 mortuorum. V. Mead. p. 3. † V. Mead. p. 14.

seca ex inæquali aeris proportionē à nimia solis caliditate, aut quoniam non sunt venti, * vel est privatio pluviae. Similiter fit à frigiditate, siue fuerit ex ventorum septentrionalium sufflatione, siue ex distantia solis ab aliquo loco, siue ex non rectâ radiorum inspectione, vel quomodocunque si, nimia frigiditate alterantur elementa, cum frigiditas sit de virtutibus activis, quæ potest suâ actione destruere caliditatem conservativam aeris, quæ debilitatâ facile putrescit, cum sit humidus.

x Etenim una causarum putredinis, est frigiditas dominans calori intranco extinguens, cum quâ præter malignitatem pestiferam putredo agit in corpus nostrum, sit condensatio meatuum à nimia exteriori frigiditate, quare ipsa prohibita transpiratio putredinis causa est, & aliquando pestiferæ febris, secundum humorum præparationem, & ista erit pestilentialis febris à causâ intrinsecâ; quoniam mala qualitas pestifera non est exterior, tametsi causa obstruens meatus fuerit primitiva. Etenim in præcedentibus dictum fuit hanc febrem differre ab alijs putridis febribus in modo susceptionis, quoniam aliæ febres putridæ, habent prohibitam respirationem causam facientem ad putredinem humorum. Et ista sine huiusmodi prohibitâ respiratione fieri sæpe possint, scilicet à contactu extrinsecæ putredinis aeris, vel alterius rei vaporosæ per poros susceptæ, non tamen diu putredo, siue humores putridi esse possunt, quin faciant obstructions & prohibitam respirationem.

Quare

---

* V. Mead. p. 4.

Quare notare oportet febrem pestilentialem sæpe posse incipere nullâ prohibita transpiratione præcedente ut causâ. Ab humiditate præterea aerem posse corrumpi nemo dubitat, cum, humiditas mater putredinis sit, & causam corruptionis, atque omnium malorum sapientes omnes humiditatem dicant. Qua propter cum in jam dictis humiditas superflua ac inæqualis fuerit, alterat corpora alteratione ad febrem putridam suscipiendam. Neq; desunt rationes demonstrantes siccitatem in elementis causare febrem, cum siccitas sit lima caloris, tabescunt enim nimia siccitate corpora, ac inflammantur inflammatione forti & extraneâ, quod si nimia fuerit & infrigidet, ex infrigitatione & improportione qualitatum inter se redditur corpus putredine paratum, ut ut omnia unico verbo perstringam, quacunque improportione data in elementis mutantur corpora in ipsis degentia. Hujusmodi mutationes corrumpunt elementa, siue mutant secundum partem eorum naturales qualitates, à quâ mutatione sequuntur febres pestiferae, ac perniciosæ, quæ sibi varia accidentia associant, ut est tabes, tussis sicca, fluxus ventris mali, sudores frigidi, pustulæ seu papulæ, ac maculæ diversæ sine eminentiâ, apostemata & putrefactio membrorum, & quamplurima alia, quæ mutationes temporum non solum ab antiquis visæ sunt, sed etiam a nobis. Collige igitur quod elementa alterata tam a qualitate manifestâ, quàm occultâ, communicant talem qualitatem corporibus preparatis per vapores,

pores, ut est videre in sterquilinio putrescente, a quo sensati eleuantur vapores, qui ingredientur poros vel meatus; & maxime per os & nares inspirando & alias vias, ut sunt oculi, & aures, cum verò sint putridi aut affecti qualitate pestiferâ, dum tangunt membra humores & spiritus corporis inficiunt eâdem putredine, vel qualitate veneficâ, quali ipsi infecti sunt, cum agens quodcunque non agat primò nisi per virtutem excedentem. Quæ qualitas prior impressâ serpit per partem post partem, ita ut una pars alteram inficiat, usquequo suam imprimat similitudinem, quæ aliquando toti corpori communis est, & aliquando uni, vel pluribus membrorum, similiter & aliæ res, ut sunt cibi mali, inficiunt corpora parata, inter quæ sunt corpora habentia superfluitates fatidas, quemadmodum sunt, qui ex immunditiâ, aut a propriâ complexionem fatent, factore horribili, ut sunt Hebræi, Æthiopes, & Cucullati quidam. Nam cum in stomacho cibi mali putrescunt, sive ante conversionem, aut digestionem, sive post, cum talia corpora fatentia, vel malas multiplicantia superfluitates, sint paratissima inficiuntur. Et factâ malâ chili præparatione per venas, corpori toti communicatur, atque etiam odores mali per nares suscepti, si a re putridâ eleuantur, inficiunt. Sed ut omnia clara sint, ad hoc etiam aliquid addam. Nam causæ antecedentes febris pestilentialis, & conjunctæ, sunt causæ intrinsecus agentes, suntque partes nostri corporibus infectæ tali qualitate pestiferâ, scilicet humores, spiritus, & membra,

bra, in quibus omnia genera febrium comprehenduntur. Enim vero, quoniam. Hæ partes in-^{-am}fectæ sunt dictâ qualitate venenosâ, febris pestilentialis fit, dixit namque Galenus sexto de locis affectis, generari venenum ex humoribus in corpore, idq; agere actione mala. Hoc idem dicendum est de causis conjunctis, quæ, & si ab antecedentibus pendeant, attamen quoniam distinctæ ab ipsis esse possunt, ut apparet de obstructione, & putredine, ideo distinctas medici causas ponunt; quæ cum non sine subiecto sint, per quod agunt, sunt corporales, quemadmodum humores, & vapores putridi, vel calefacti petentes, cor, in eoq; existentes, cum prædictâ venenosâ qualitate extraneum accendentes calorem, qui per arterias & venas toti corpori communicatur, nisi impediatur. Nota tamen quòd cum humores, sive massâ humoralis sapiat naturam aeris, quæ calida & humida est, & putredo non fiat sine caliditate & humiditate, ideo hâc de causâ ab ipso aere alterantur humores sive massâ humoralis est, nam massâ humoralis ex sui^{-lis. n.} naturâ inflammabilis, quare ab extrinsecis faciliè^{est} alteratur. Collige igitur causas primitivas febrium pestilentialium esse aeris intemperiem, * vel aliorum elementorum, tam in qualitatibus manifestis, quàm in occultis, quæ alterando partes nostri corporis ad suæ naturæ corruptæ similitudinem mutant, usque ad cordis substantiam venenosam qualitatem communicando. Neque aerem

---

* Aeris intemperies. V. Mead. p. 4.

rem infectum qualitate pestiferâ in mânifestis qualitatibus multum excedere est necessarium, tametsi imprimat impressione mortiferâ, quæ interficit sine vehementiâ caloris & aliorum accidentium. Et inter primitivas causas, ut superius dixi, sunt res omnes putridæ, præsertim corpora mortuorum, etiam si in longissimâ essent regione, cum venti ex illâ regione, perflantes deferant hujusmodi aeris vapores putridos, item apertio locorum subterraneorum, ut contigit tempore terræmotûs, quoniam sæpe terra aperitur ita, ut vapores ibi diu detenti & putridi aerem inficiant, sunt etiam evaporationes malarum aquarum & paludum, præsertim ubi seminant ricium, nam vapores talium locorum aerem inficiunt ita, ut qui prope habitant facillime incidant in febrem pestilentialem, & videtur lenta cum gravitate capitis quibus anhelitus foetet, ac etiam narium exhalatio, similiter mollitiones rerum putridarum, ut sunt coria & hujus generis putrida. Etiam comestæ res putrescibiles mali chymi, & præsertim carnes putridæ febrem pestiferam sæpe generant. Et temporum inæqualitas, est maxima causarum teste Hippocrate, cum jam dicto coeli vel syderum & stellarum influxu disponente elementa & alia corpora inferiora.

C A P. VI.

De signis futuræ ac presentis febris pestilentialis.

Dividamus signa secundum duplex genus. Etenim quædam febrem pestilentialem futuram minantur, quædam vero præsentem ostendunt. Dicamus ergo cum sapientissimo Hippocrate, si quatuor temporum qualitates, & dispositiones non servaverint naturam suam, sed fuerint obscuraciones solis & tonitrua extra suum tempus, fuerintque pluvie multæ, ac apparitiones quarundam stellarum, ut sunt cometæ & aliorum vaporum, qui accenduntur, & in modum stellæ cadentis videntur, hæc omnia signa aeris mutationem manifestam ostendunt, cum sint exhalationes aeris mali. Præparantia verò corpora inferiora sunt tempora non proportionata, ut est aer diversus cum paucitate pluvie, nebulosus ita, ut ostendant pluviam futuram, & tamen non pluat, sed remaneat aer turbidus cum caliditate æstuosâ, aut etiam si pluerit remaneat tamen hujusmodi caliditas æstuosa, quod etiam malum est si in fine veris frigus superveniens metatus astrinxerit, quoniam præparabit humores ad æstatis putredinem, similiter etiam si æstas calida & humida * fuerit, vel calida caliditate urente ad putredi-

* V. *Mend.* p. 3.

putredinem præparabit. Nam caliditas urens sane, cutem exsiccando, meatus abstringit, & fit prohibita respiratio, ut contingit in diebus canicularibus, similiter & privatio ventorum, & solis obscuratio ob aeris crassitiem, præsertim si post veris inordinatam constitutionem, cum frigiditate obstruentem meatus fuerint, præparant, & sunt signa futuræ febris pestilentialis. Præterea æstas si fuerit calida caliditate æstuosâ, vel si fuerit frigida & inæqualis, ac in suis diebus in lumine diversa, cum diei ac noctis diversitate longinqua à naturali suâ dispositione, cum ventorum sufflatione, futuram febrem pestilentialem ostendit. Insuper autumnus calidus & humidus, aut frigidus turbulentus & pluvius cum sufflatione malorum ventorum qui illius regionis fuerint, dixi illi regioni, quoniam sunt quidam venti cuiuspiam regioni insalubres, cæteri vero salubres ut est Venetijs meridionalis ventus, qui & si multis regionibus noxius sit, attamen Venetijs cum ex mari proficiscatur salubris, aut certe innoxius est. Quod si etiam apparuerint tonitrua, cometæ ac evaporationes accensæ, veluti stellæ cadentes, & aeris ignitiones certam febrem pestilentialem futuram enunciant. Præterea si hyems calida cum multitudine nebularum & sine pluvîâ fuerit, vel etiam nimis frigida & sicca, quoniam corpora debilitat, est causa non per se, sed per accidens, vel si fuerit cum quadam exhalatione vaporum super terram, & sine ventorum sufflatione, ita ut aer caliginosus permaneat, Solque suis radijs hos vapores penetrare non possit, sintq; conditiones pluviarum &

tamen

tamen non pluerit, sed aer tenebrosus maneat cum aliquo calore obtuso, vel etiam si nimium pluerit, & aquæ abundantes aerem corrumpant; hoc in quocumque tempore fuerit, vel quomodo-
cunque aliter, cum jam super coelesti influxu futuram omnino pestem ostendunt. Neque ignorare oportet corpus nostrum indigere inspiratione proportionatâ tempori, quâ deficiente fiunt malæ ægritudines. Sed inter cætera signa futuram febrem pestiferam ostendentia est multiplicatio animalium, quæ ex putredine generantur, ut sunt locustæ, muscæ, vermes, & alia id genus animalia non solita in illâ regione apparere. Notabis tamen homines qui in aere malo educati sunt, minus paratos esse ut in hanc febrem incidant, idque est aut quod assueverint putrido aeri, (assueti enim minus læduntur quàm insucti,) vel quoniam aer non est paratus suscipere pestiferam qualitatem, quanquam sit malè affectus, vel ex utroque. & istâ ratione qui in carceribus sunt non ita ægrotant. Etenim longè distat qualitas à qualità tam in manifestis, quàm in occultis. Cum igitur in aquis aliquod signum putredinis apparet, quod cognoscitur, quoniam præter propriam naturam fiunt turbidæ, aut sapor in ipsis mutatur, vel odor, vel quia caliditas quædam insuavis & in substantia limositas videtur, vel quod mutata sit ad aliquam aliam qualitatem ita malam, ut pisces & alia animalia degentia in ipsis moriantur, vel ab ipsis fugiant; & etiam si animalia, ut armenta, pecus, & alia ex ipsarum potu vel ægrent, vel moriantur; sæpe enim ex terræ putredine aquæ,

æ ex ipsâ terrâ scarent, vel super eam trans-
 eant, corrumpuntur, quod si in ipsis aquis anima-
 lia nascantur, quæ ex putredine gigni solent, aut
 quæ non solita sunt in ipsis nasci, utputa ranae,
 vel pisces quidam mali, aliaq; ejus generis, aut
 quod in ipsis nascantur, herbæ malæ putridæ, ut
 est alga, & cannæ, vel etiam si diutius morentur
 in locis paludosis, vel in non paludosis, aut si in
 ipsis aquis ponantur quadam ut molliantur, quem-
 admodum linum cannabis, & spartum ex quo
 funes conficiuntur; ita etiam pelles quas coriarij
 aquis molliant, hæc omnia aquam corrumpunt.
 Quâ corruptione cognita futuram febrem pesti-
 lentialem prædicere potes. Terræ verò putrefa-
 ctæ signa sunt animalium ex putredine nascentium
 multiplicatio, ut sunt mures, ranae terrestres, (quas
 bufones vocant, & etiam rubetas,) serpentes, ac
 vermes quamplurimi, & alia, præsertim si mini-
 me in illis locis nasci consueverunt. Ista enim vel im-
 primis ostendunt putredinem terræ, per quam
 futuram pestem dubitare non oportet, & est sig-
 num vulgare, ac rationabile, quod si cum istis
 quoque animalia in cavis terræ degentia dereli-
 ctis subter, apud cuniculis aufugiunt, ut sunt talpæ,
 cuniculi, lepores, vulpes, & hujusmodi, vel si
 mortua per sylvas, & nemora, vel prata inveni-
 antur, tunc certam pestem futuram ex terræ cor-
 ruptione annunciat, & eo magis si pascua abinan-
 tibus mortifera, aut insalubria videris, vel alia
 terræ nascentia degenerare cognoveris, ut fructus
 omnes & grana cetera, utputa si cum tritico in-
 felicis lolii copia nascatur, vel etiam in alijs
 oleribus

oleribus mutationes appareant, à quor
sequuntur sæpe, si mala fuerint, angu
anxietates stomachicæ. Vel etiam si ster
ra affecta sit, ita ut non germinent plan
tempore, aut non nascantur semina, seu
sponte nasci deberent, vel quòd orta mon
sint. Quòd si etiam terramotus præcesserint,
quibusterra aperta fuerit, & ex profundo ipsarum
cavernarum vapores, qui diù retenti fuerint,
egrediantur putridi & male olentes, grossi & tur
bulenti, timenda est pestis futura. Nam sæpè ex
effossione alicujus putei diù occlusi secutæ sunt
in illis locis ægritudines malæ & mortiferæ, &
etiam ex effossione paludum, quemadmodum
Venetijs anno. 1535. dum fodiebant pal
prope litora versus locum, quem sanctum
mum vocant, & etiam propè continen
t loco, quem luporum puncta dicunt.
in eâ quidè sententiâ, quoniam uno ten
antibus locis fodiebant per autumnum
mem, superveniente vere, calefactis vap
qui continuè exhalabant, facta est aeris m
à quâ secutæ sunt febres pestiferæ cum angina,
& apostemate pleuritico, hincq; multi juvenes,
senes, viri, & fœmellæ, sine discrimine perierunt;
communis enim fuit ægritudo.

Signa præsentem febrem ostendentia sunt in
duplici genere, quoniam quædam sunt com
munia & quædam propria seu particularia. Com
munia dico quando fere omnes, vel pro majore
parte, qui ægrotant, febre pestilentiali & con
tagiosâ ægrotant: & ideo cum in civitate, vel in

à videris homines cujuscunque sexûs & divites & pauperes, malas res, sive bonas coctes, laborantes, vel vitam otiosam ducenbrificare simili febre, vel in unâ domo os, unum scilicet pōst alterum, vel in eon tempore; & ægritudo sit cum accidentibus analis, ut sunt alienationes, animi defectus, & pulsus, aut pulsûs mutatio, & urinæ diversitas, apparuerintq; apostemata in emunctorijs, aut carbunculi in alijs membris, vel variolæ, aut morbilli & aliæ maculæ cutaneæ diversi coloris, signum commune est febris pestilentialis à causis exterioribus factæ. Propria verò sive particularia na, scilicet quæ in particulari homine febrem centem pestilentialem ostendunt, tametsi alio decipiant, sunt ista quæ si diligenter a & maturè considerata fuerint, ostendunturatione medico veram cognitionem febrilentialis. Incipiant igitur ab his, quæ in essentiam in febre accipiuntur. Febrnti febre pestilentiali sæpè calor exterior vehemens sentitur, intus verò respectu aliarum febrium ardentissimus est, ita ut sæpe visum sit ob nimiam intrinsecam caliditatem hos sese in puteos,* & aliam aquam projecisse. denudant enim se, & linteamina, aliaq; coopertoria projiciunt; sæpenumero verò calor exterior est ita vehemens in pectore & universo corpore, ut manus

---

* Vid. Lucr. l. 6. sub finem.

In fluxuos partim gelidos arentia morbo

Membra dabant ----

Multi precipites lymphis putcalibus altè,
ceiderunt. ----

nus eum vix ferre possit, quæ febris ut plurimum sine intermissione, & continua est, attamen aliquando incipit cum frigore, non tamen semper, nec ob id procedunt paroxysmi sive accessiones cum intermissione, sed continuantur, quod etsi aliquando quotidie intermittentes visæ sint, hoc rarum est. Pulsus etiam ut plurimum debilis est, & parvus à principio, aliquando tamen fortis, sed non diu permanet, quoniam sit diversus, & malus, velox, & frequens, quam frequentiam à parvitate fieri rationi consonum est, & sic videtur in pulsu non esse magnam alterationem, sed quando comparatûr elevatio pulsûs ad depressionem, depressio major est. Sæpe etiam primâ die cadit virtus, istis etiam sæpe lipothymia, vel animi deliquia accidunt & frequentia anhelitûs, qui sæpe cum foetore non parvo est, suntq; tristes, inquieti, ac intus, ut dicebat princeps, conturbati, & quando caliditas est intus in pectore, tunc magis conturbantur, & exteriores pectoris partes ardentissimè calent. Sunt præterea nausea, & dejectiones appetitûs, & vomitus, & tensiones hypochondriorum; facieiq; mutatio à naturali suâ habitudine in colore & figurâ etiam est signum malum. Quod si os inspicias (ut in laborantibus febribus pestilentialibus inspicere debes) invenies rubedinem ustivam, ac fissuras ex nimia caliditate, quæ, cum est vehemens & linguam denigrat, & sæpe à primâ die alcola apparet, & in gutture pustulæ parvæ diversæ in colore, ac si essent ex genere formicarum, quæ, etsi febris non fuerit vehemens, maximam malitiam morbi

ostendunt. Sunt præterea aliquando apostemata, quæ squinantias vocant, & tusses siccæ, quæ sæpe hanc febrem concomitantur. Sunt & inquietudines, alienationes, stupores, lassitudo membrorum, & motus voluntarij difficultas, sunt insomnes, surdi, vertiginosi propter malam materiam in cerebro, vel propter vapores ab alijs membris ad caput ascendentes. Urinæ præterea ut plurimum turbidæ & veterinariæ, sive subjugales sunt, sine sedimento; quod si sedimentum est, multum, lividum, globosum, & etiam sæpe divisum, ac commistum apparet, & ita secundum diversitatem extranei caloris in hepate, ac domum humorum, rubens, livida, nigra; crassa, urina mingitur, quam sæpe calor naturalis minime regit, sæpe tamen primâ die urina bona in colore, substantiâ, quantitate, & contento apparet, & est quoniam nondum nocumentum ad hepar & emulgentes venas communicatum fuit. Quandoq; etiam urina est subtilis, aquosa, lymphida, sine sedimine, vel cum parvâ quâdam nubeculâ divulsa & alba, vel diversa, frequenter; etiam plurimum aquosæ urinæ minguntur, cum jam calor naturalis deficit, quæ nec digestæ, nec coloratæ sunt, & hoc fit non solum ab imbecillitate caloris, verum etiam ex oppilationibus venarum, & vesicæ felleæ meatuum, quod si in principio fit, nondum calor febrilis regionem jecinoris & venas propinquas attingit; Sed mirantur medici cum urinam in substantiâ, colore, & sedimine inspiciunt bonam, & tamen æger malè habet; hoc autem est ex dictâ ratione, & etiam quod
de

de ratione materiei, aut qualitatis venenose non est mutare substantiam urinae in subtilitate, vel crassitie, aut colore. Præterea faeces sunt senes, f
 spumosa, foetida, natantes, diversae in colore propter caloris imbecillitatem à venenosâ qualitate destruyente virtutem spiritus, quæ faeces sæpe sponte exeunt, vel sua qualitate stimulante vel virtutis jam imminutâ non retinente. Neq; cum tali evacuatione allevantur; immo cum huiusmodi fluxu sæpe tendunt ad mortem, sæpeq; in tali secessu, vermes non pauci apparent, & est corruptionis maximum indicium: vomitus, & frequenter malus apparet, cholericus videlicet, & sæpe niger, viridis, ac diversus, cum odore gratissimo; sudores etiam sunt frigidi, & ad summum omnes superfluitates, scilicet egestionēs, urinae, sputamina, mucositates, & anhelitus foetentes, cum non regulentur à calore naturali. Præterea sudores sunt frigidi, diaphoretici sive resolutivi, qui cum apparent, propinquam mortem denunciant. Sæpe etiam apparent pustulae, & maculae diversae, in substantiâ, quantitate, & colore, ut sunt variolae, morbilli, & aliae papulae, & maculae; quas vulgò perichias, ego rectius pestichias nominare volui, quæ universo corpori evenire consueverunt, sed frequentius in dorso, pectore, natibus, & hypochondrijs, quæ quando lividae, aut nigrae sunt, perniciem minantur: apostemata etiam emundiorum mala sapissime apparent, præcipue in inguinibus, sub alis, & post aures etiam, quæ sunt diversa, & quandoque magna & aliquando parva, neque ex toto sunt
 E 4 diversa

diversa, ut phlegmones perniciosi, & carbones adurentes ac mutantes membrum ad rubedinem, lividitatem, viriditatem, & nigredinem, cum quibus sæpe membri corruptio sequitur, cum sint à materiâ malignâ. etenim carbunculi nullum sibi locum corporis terminatum habent, quod est, quoniam materia jam ad membra exterius mittitur, naturâ sive virtute sequestrante. signa quæ futuram malignitatem in pestilentia ostendunt, sunt pluvie jam dictæ diuturnæ, longæ, inundationes aquarum universales, caliditas æstuosa per totum annum, obscuritas solis, quæ fit ab aeris crassitie, & malis vaporibus, caliditas matutina cum tenebrositate, & caligine, quæ si terræ sterilitas ad hoc accesserit, & corporum superiorum influxus, ut sunt eclipses Solis & Lunæ, & conjunctiones trium planetarum superiorum in signo humano, ut volunt astronomi. Proculdubio hæc signa ultimam malignitatem rebris pestilentialis futuræ minantur. Quod si, ut sæpe visum est, aliqua signa aeris, vel aliorum elementorum, & reliquorum ex dictis, in unâ parte temporis fuerint mala, & in aliâ parte aliæ sequantur mutationes corrigentes, vel corrigere potentes priorem constitutionem, sperandum est pestem non futuram, aut certè minus mortiferam. In regionibus verò, ac civitatibus aliquando aeris futuram malignitatem pestiferam facilius credere possumus, si fuerint calidæ cum multâ humiditate, sive hoc per se, sive per accedens fuerit, hujusmodi verò alterationem denotant & tempora anni in ipsis diversa, & vapores palu-

dum

dum vel aliorum locorum putridorum, & ventorum flatus, ut sunt meridionales, aut coinquinatio aspectuum coelestium ad illam regionem, vel civitatem, in quâ degentes sunt pingues, otiosi, bibuli, & multum comedentes, ut sunt spurci Mahumetani, quorum corpora cachochyma sunt, ac multitudinem superfluitatum accervantia, & sunt apta ad suscipiendum sine resistentiâ, ex Galeni doctrinâ, quare in talibus, regionibus, civitatibus ex hominum inordinato victu, & alijs dictis expectanda est in pestilentiâ ultima malignitas. Sed ubi * corpora sunt munda ac regulariter viventia, in illis regionibus minus patiuntur, sicq; minus malignæ erunt febres. *Signa* verò quæ ad præsentem malignitatem ultimam, aut non ultimam faciunt, tametsi sæpe & medici, & ægrotautes decipiantur, quoniam sæpe ut dixi moriuntur ægri sine vehementiâ exteriorum accidentium, & sæpe evaserunt, qui cum multitudine malorum accidentium fuerunt, erunt ista: in primis cum patiens febrem pestilentialem anxius, *inquietus, cum diversitate pulsus, & debilitate* fuerit, tametsi calor exterior non validus sit, signum est materiam esse cordi vicinam, aut ipsi valde communicantem suam malignitatem, quod signum malum est; quod si cum hoc *facies mutata fuerit, & livida vel rubra, ac ad nigredinem* declinans, non æqualiter sed inæqualiter, & *urina turbida sine sedimento* in modum musti, mortem propinquam judicare oportet, & præcipuè si *excrementa*

erementa intestinorum diversa exierint; *lutia*, scilicet *natantia*, *pinguia*, ac *feculentia* *fieltore horribile*, atq; etiam si *vomitibus* *diversis* *foetidusq;* fuerit, quod si istis associantur *sudores frigidi*, & *solutio*, quos *diaphoreticos* vocant, & *animi defectiones*; & extremorum *frigiditates* fuerint, etiam sine *sudore*, ac *apostemata* *inguinum*, vel *tubercula* per *universum corpus*, & *aliae papulae* apparuerint, tunc sunt *carbunculi*, *variolae*, *morbilli*, *pestichia*, in quibus *color sit malus violaceus* scilicet *lividus*, *viridis*, & *niger*, *intq;* *tardi exitus*, & ex eorum apparitione ager non allevetur, signa *perniciosisissima* sine spe sunt; & eo magis si *ambellus foetidus* fuerit, quoniam confirmatae *putredines* in regione *cordis* ostendunt. Quod si ex praedictis signis *malis* aliqua bona fuerint, cum fortitudine virtutis, prorogabitur *aegritudo*, sed semper *exitus incertus est*, & *timendus*, quoniam dicebat *Hippocrates* secundo aphorismorum, *Morborum acutorum non esse pronuntiationes certas salutis, aut mortis*: attamen si *apostemata* *inguinum*, *carbones*, *variolae*, *morbilli*, & *pestichia* fuerint *nigra*, semper *perniciem* *agrocantis* demonstrant. Et quoniam diximus hanc febrem in tribus generibus febrium sine controversia fieri posse, & non solum in generibus tantum sed in eorum speciebus, ideo eas cognoscere oportet ex propriis signis attestantibus caliditatem accensam esse, quemadmodum in huiusmodi materia cognoscitur *tertiana* per caliditatis vehementiam & mordacitatem, perque exeuntia cholericam, & periodos, quae de tertio

in tertium fiunt, ac alia signa naturam cholerae consequentia, quare istis apparentibus tertianam pestiferam febrem judicabis, pari ratione de *continua, quotidiana, & quartana* judicando procedere oportet, scilicet non solum per periodorum accessiones, & decessiones, verum etiam per alia signa magis propria, quoniam dixit Avicenna primam quarti, errare eos qui judicant naturam febris per paroxysmos, cujus etiam meminit Galenus, primo aphorismo. sed et quidem febres per signa, quae humores putrescentes ostendunt, cognoscuntur si putridae sunt, si minus, & si vaporum ac membrorum solidorum inflammationem ostendant, aliae febres erunt. Dico hoc, quoniam posui *hecticam pestilentialem*, quae quoniam raro est incipiens, ut testatur Galenus, ideo erit difficile eam in principio cognoscere, sed in processu si prorogabitur, cognoscet ex caliditate magis imprimente per moram manus tangentis pulsam, & per duritiem ipsius & alia signa in febre hctica, quae ipsam sequuntur posita, ut est consumptio sive siccitas membrorum, & reliqua, una cum accidentibus febrium pestilentialium. Quod autem *febris hctica fieri possit* incipiendo puta in aestate ex nimia caliditate, & siccitate aeris, vel ab alia quavis causa sive extrinseca sive intrinseca, nemo sane doctus medicus dubitat. Similiter *ephemera* ex signis propriis cognoscitur, tametsi raro ad manus medici haec febris veniat, cum sit unius diei febris, ac rarissime ad tertium prorogetur, & agri non nisi manifestam laesione perceptam medicos consulant

Iant. Hæc tamen dixi ut acumen ingenij legentium magis excitaretur. Sed ad rem revertamur, & est signorum notitia, quæ perniciem non omnino ostendunt, quamvis non sine timore sint, in primis sunt hæc, si febris fuerit proportionalis ætati, complexioni, sexui, tempori, consuetudini & alijs, minus semper erit metuenda, præsertim si non fuerint accidentia fortia dicta superius, nec continuata; nam in talibus ut plurimum ægroti evadunt. Sed ex parte ægri requiritur, quòd virtus fortis sit, & ipse etiam non sit repletus malis humoribus, sitq; animosus, benè sperans, ac ad ea, quæ sibi offeruntur ad comedendum benè se habens, ac libenter accipiat, neq; sit intrinseca conturbatio, sitq; obtemperans medicis, & astantibus, & inter cætera signa salutem ostendentia est, quod ex remedijs factis, sive fuerint alterantia, sive evacuantia medicamina, sequatur allevatio in febre, & accidentibus, ita ut in dies appareat remissio caliditatis febrilis, pulsusq; fortis fiat, & urinæ ac aliæ superfluitates meliores exeat, operationes etiam incolumiores habeat æger, ita, ut si dormierit, ab ipso somno instauretur, sed fortitudo pulsûs cæteris signis melior est, neq; decipiaris, quoniam dicebat Avicenna, secundâ quarti, quòd sunt quidam pulsus mali, diversi absq; ægritudine, quare oportet in iudicando hoc scire; notabis etiam quod & si digestionis apparitio in urinis significet victoriam caloris super materiam facientem febrem & per consequens sit signum salutis, attamen in febre pestilentiali signum fallax est. Postremo quod

te adnotare oportet, est in apparentibus, five supervenientibus apostematibus, tuberculis, & papulis, quòd si sine labore exierint, citoq; apparuerint, atq; cum allevatione febris, & accidentium ipsius, fuerintq; boni coloris salutem promittunt, quòd si contra fuerint, scilicet quòd egrediantur cum labore, tardè, & malè colorata, accidentiaq; non remittantur, perniciosum est signum. Satis hæc sint de signis perniciem & salutem ostendentibus.

CAP. VII.

Ostendit corpora præparata ad suscipiendam febrem pestilentialem.

Recognitiones maxime necessariae ac utiles sunt, cum sæpe multi præserventur à febre pestilentiali corpora parata contrarijs qualitatibus muniendo. Cum sint igitur corpora quædam sexu & ætate, ac complexionem magis apta, quæ incidant in hanc febrem, attamen minimè dicendum est, ut multi dixerunt, corpora eas scilicet magis parata esse ad suscipiendum omne genus febrium pestilentialium, quæ calida & humida sunt, cum tamen corpora quædam cholericæ & juvenilia aliquando sint magis parata putà tempore æstivo, & ardentissimæ caliditatis, febri pestiferæ de genere tertianarum, quàm cætera

tera alia, quoniam cum cholera sit subtilis, calida scilicet & sicca, est magis inflammationi parata. Verum & corpora sanguinea in præsupposito casu, cholerica consequuntur, attamen magis periclitari solent, ex improprietate in humoribus, præter pestiferam qualitatem, cum lapsus corporis sanguinei sit major quam cholerici in jam dicta febre cholerica. Et è contrà, quare oportet ea semper diligenter perpendere, quæ dicta sunt, anni scilicet temperiem & regionem ac consuetudinem, tum * regimen cibi & potus, tum exercitationem & alia cum ex istis corpora magis & minus parata reddantur. Sed cæteris paribus *corpora latorum meatuum & plena malis humoribus paratiora sunt*, & illa quæ *calida & humida sunt* humiditate putrescibili, ac ea, quæ indulgent gulæ & otio. Sunt etiam parata eorum illa, quæ balneis multis assueta sunt *frequentèr coeuntia paratiora exiunt*, multum resistunt, & humida humiditate resolutione spirituum. Notabis tamen, corpora strictorum meatuum corripiantur ac febre, puta, ex comestione rerum malarum sæpissime pereunt, cum vapores putridi pestiferi, ob meatuum angustiam, non possint extra mitti. Et contrà, corpora illa sunt minus parata, quæ habent laudabiles humores, nec putredini paratos, sine superflua humiditate, sed cum caliditate adjuncta, quæ sunt moderata in cibo & potu, exercitatione, somno & vigiliâ, ac se ab amplexu venereo

venereo abstineant, & maximè si habuerint expurgatorios meatus liberos, ita, ut neq; alvi excrementa, urina, aut alia superfluitates retineantur. Hæc verò non sunt contraria dictis superius, cum corpora cholericæ superius dicta habeant coinquinationem ex humiditatibus, & alijs putredini paratis. Sunt etiam corpora pituitosa seu phlegmatica, & melancholica minus apta ad recipiendum, cum sint frigida, magisq; resistentia caliditati putredinali. Mulierès etiam non ita paratæ sunt, tametsi humidiores nature sint, ac raram habeant carnem; frigidiores enim viris sunt, quapropter cum humiditas frigiditati associatur, major est resistentia putredinali caliditati, præsertim si febres fiant a caliditate ætis. Verum in sexu mulierum, illæ paratiore sunt, quæ calidiores ac malis humoribus repletæ sunt, hæc verò conditio viris etiam communis est. Scitis præterea ex eadem ratione minus parati sunt. Notabis tamen esse quædam corpora rara, rari sanguinea, quàm biliosa suscipientia qualitatem aeris pestiferi sine putredine ab initio, quanquam sint munda à superfluitatibus. Similiter etiam quædam pituitosa, sed minus & ratio melancholica cum sint sicca, sed quoniam tam pituitosa, quàm melancholica ab acre ambiente, utputa ab hypocausto, quod vulgò stibiam appellant, hinc enim factâ præparatione possunt infici, cum ex hujusmodi caliditate meatus latices fiant, in his verò, scilicet, phlegmaticis & melancholicis febres pestilenciales pro majori parte sunt mortiferæ, cum sint corpora debilia in

TOAAT omnibus

omnibus fere virtutibus, & præsertim in vitali, attamen cum pestifera qualitas sit occulta, eâ ratione aliquando contrarium videbis, quoniam sæpissimè corpora, quæ non sunt præparata ex dictis causis a tali febre corripuntur, quæ pereunt: & hoc, ex cujusdam resistentiæ debilitate, & ex susceptione qualitatis pestiferæ per meatus ad membra principalia delatæ, ijq; non caliditatis acuitate pereunt, sed qualitate ipsâ venenosâ & pestiferâ, adde etiam pauperes in sordidis casis, & comedentes ut plurimum mala & multa cibaria sunt præparati ad suscipiendam hanc febrem: Si atrabiliosi & senes, aut mulieres aliquando magis à dictâ febre corripiantur & in majori numero, cum tamen dicta corpora minus parata sint, hoc ita esse credere oportet, quoniam qualitas pestifera (cum diversa esse possit) talis est ut magis in unum corpus, quàm in aliud agere possit.

TRACT.

Nicolai Massæ Veneti
 Artium & Medicinæ Doctoris;
 Liber de FEBRE PESTILENTIALI.

Proœmium secundi tractatus, qui est de præ-
 servatione à febre pestilentiali, in q̄tio
 regulæ plures generales perscribuntur:

U M ex signis superius dictis pestilen-
 tialem febrem futuram timemus; re-
 gulæ præservantes eam evitabunt;
 primum cum regimine exiccante ac
 superfluum humiditatem removere perficitur, hu-
 ida corpora exiccando, siccaq; custodiendo, su-
 perfluitates extra ducendo, ac deniq; oppilatio-
 nes aperiendo. Et ad summum reddere corpus
 mundum ac benespirabile est ex causis maximè præ-
 servantibus à febre pestilentiali. Quod fit cum
 regimine aeris, cibi & potûs, exercitationis &
 F quietis,

---

quietis, in motu verò & amplexu venerei continentur, inanitionis & repletionis, somni & vigiliæ, ac animi cogitationum, quæ omnia non uno modo administrari possunt, sed secundum rationem diversitatis complexionis, ætatis, sexûs, regionis, anni temporis ac consuetudinis, cum ex Hippocratis sententiâ, hæ mutationes & diversitates reddant corpora magis ac minus humida & plena. Sed in præservatione causas cognoscere oportet quibus obviando præservatio fit. Quare ex quibusdam signis, ut cum febris in vulgus grassari cœperit, cognoscas, à malorum cibarium comestione fieri. Quod scimus, quoniam ij solum, qui tales cibos comedunt, ægrotant, cæteri minimè. Verâ præservatio est hos cibos evitare, ac cum hujusmodi ægrotis nullo modo conversari, quoniam aerem inficiunt, qui postea homines contingendo inficit. At si febris pestifera populetur ex præsentis aeris infectione cognoscitur ex sententiâ Hippocratis, quoniam omnes tam' benè, quàm malè comedentes, & juvenes, & senes, & pauperes, & divites, ac ferè omnes sine discrimine ægrotant, aut si sint signa alia ex superiùs dictis ostendentia futuram febrem pestilentialem, ex aeris ambientis corruptione præsentem, vel futurâ, corrigatur ipse aer cum contrarijs ipsum exiccando. Regantur etiam corpora, ne in aliquod genus febrium non pestilentium incidunt, puta putridarum, aut ephemerarum, ex inordinato regimine, tum cibi, tum etiam laboris, ac animi cogitationum, & aliorum, quoniam si fieri potest, ut corpus sanum pestife-

ra

ra qualitatē corripitur; quanto magis corpus
 febricitantis ab ipsâ malâ qualitate pestiferâ cor-
 ripi poterit, cum sit magis paratum: fiat igitur
 alteratio in corporibus sanis paulatim ad contrari-
 um qualitatē pestiferæ cum exiccatione, mode-
 rando secundum diversitatem complexionis & ali-
 orum dictorum, neque sit subitanea, quoniam
 natura non patitur subitaneas mutationes. Et
 illis major diligentia adhibenda est, qui vel hatu-
 râ, vel aliâ causâ à febre corripī magis parati sunt;
 aut illo tempore à febre pestiferâ corripī videntur;
 verbi gratiâ si inveniēs ex aeris malitiâ, vel alijs ma-
 gis à tali febre corripiantur, illos magis regulare
 oportet. quod si putâ mulieres magis & plurimæ
 ægrotaverint, illis major diligentia debetur, ea-
 dem ratione in alijs procedere oportet. Etenim
 ut superius dixi qualitas pestifera magis uni;
 quam alteri complexionī, ætati, sexui & alijs
 contrariatur, sicq; corpora quadam paratiora
 sunt alijs, ex dispositione propriâ & ex agentis
 causæ virtute. Sed inter cetera præservantia lau-
 datur moderata exercitatio, quoniam exiccât cor-
 pus ab omnibus superfluitatibus. Et etiam di-
 missio frequentis multitudinis & maximè plebis
 est, de illis, quæ maximè præservant, quoniam
 pauperes & idiotæ malè se in omnibus regunt,
 & ideo sunt corpora putridis humoribus plena,
 aut putredini parata, quorum domus sunt semper
 immundæ & sordidæ una cum indumentis eorum:
 Fugienda præterea est commissio seu conventio

F 2

cum

cum infectis, & non tantum ab hominibus infectis aufugere oportet, verum etiam à locis & domibus ipsorum, utputa à vico & civitate, procul ire tutissima res est, & ab alijs locis. Sed quoniam timor reddit corpus paratum, similiter & alij animi affectus mali, ideo præservat inter cætera intrepide agere, ac *solicitudines* omnes dimittere & reliquas animi passioness effugere, ut est tristitia, ira, & aliæ.

CAP. I.

De præservatione civitatis à febre pestilentiali per præparationem aeris & aliarum rerum.

Consuevere ferè omnes civitates politicæ, timentes futuram pestem ab alijs infectis locis, vel præcedentem (si jam populari febris pestilentialis coeperit,) ex senioribus & prudentioribus civibus, tribus aut pluribus curam totius negotij mandare, dantes eis auctoritates amplissimas in bonis publicis, & privatis, in personis etiam, ut ex hoc universale bonum procurènt. Qui in primis prudentissimi esse debent, ac misericordes, Ministros etiam habentes prudentes & misericordes, qui sint bonæ fidei & habentes semper ante oculos mentis Deum. Hos præsidentes, Veneti dominos salutis, seu provisores sanitatis

tatis vocant. Quare cum aliqua oritur suspicio de futurâ infectione, vel etiam de præsentî vel quoniam aliqua civitas vicina, aut longinqua, cum qua negotiantur hominēs unius & alterius civitatis infecta est, hi provisores, si non sunt creati, subrogentur, quibus ut dixi negotium totum iungatur. Et quoniam dictum est supra duplicem esse processum, scilicet præservativum & curativum, & præservativus nobilior erat curativo & etiam faciliior, quoniam cum minori detrimento & solitudine opitulamur, præservando ab ægritudine, quàm ægritudinem curando. Igitur domini provisores isti, si morbus pestifer in aliquâ vicinâ, aut longinquâ civitate fuerit, qui cognoscitur cognitione conjecturali ex multitudine ægrotantium ac cito morientium cum eisdem accidentibus sine ullo discrimine, ita ut & juvenes, & senes, mulieres, & viri, & pauperes, & divites etiam ægrotent, tunc per literas, aut ministros, sive nuncios inquirant modum ægritudinis, atq; sciant accidentia & omnia diligenter perscrutentur, ac loca omnia infecta sciant. Deinde ipsa loca & civitates infectas toti populo manifestent, jussuq; publico imperent venientibus è locis infectis in hisq; degentibus, ne in suam civitatem, & in loca ei vicina accedere audeant, poenas à legibus institutas iungentes sine exceptione personarum. Et quoniam quandoque peregrini, seu viatores nesciunt præcepta privatæ civitatis, eâ de causâ ministri sint ad fores

F 3

civitatis,

* V. Mend. p. 38, 39.

† Lev. C. 13, 14.

civitatis, ac extra civitatem ad vias publicas confines constituti, qui viatores jure jurando interrogent an à loco infecto veniant, vel sint infecti, & procul abire moneant. Non tamen in eos sœviendo, sed diligentia charitateq; & modestia imperent ut omnino procul secedant, sunt enim homines & fratres in Christo, si Christiani sint. Quare interrogentur quid velint, an egeant pane, aut potu, vel aliis pro refectiōe necessariis, porriganturq; ipsis necessaria. Neque timeant accipere pecunias, & nummos siue argentei fuerint, siue aurei, metalla enim non inficiuntur, quod si timent, faciant ipsas deponere in situlam æteri, & nihil amplius erit timoris. Sic licet facere misericordiam cum fratribus alijs, quoniam & nos similiter accipere ab alijs misericordiam, si opus esset, desideramus, præsertim in re necessariâ vitæ, ut est cibus & potus, ea propter huic negotio deputentur viri boni, viatoribus, & peregrinis inservientes, & illis quibus denegatur ingredi civitatem, fideliter necessaria ementes. Empta omnino deponendo in loco procul ab viis publicis, neq; cos prope alloqui, sed dimittere ut ipsi accipiant res ubi depositæ fuerint. Quod si fuerit civitas sicut est nobilissima urbs Veneta, sint cymbæ ad hujusmodi negotium diversis in locis, per quas à continenti ad ipsam urbem homines proficiscuntur, sintq; ministri probi, fideles, ac diligentes, qui jurejurando interrogent, & inquirent, à quibus locis proficiscantur, et mox ipsos admoneant. Quod si à locis infectis, aut suspectis venerint, non admittant eos, sed reverti jubent.

beant. Qui si è mari navigiis venerint, minimè e navi descendere concedatur, sed in sua navi quadraginta dies aut plus, minusve, secundum majorem vel minorem suspicionem infectionis mancant. Vel dentur illis domus aliquæ à civitate distantes, in quibus per jam dictos quadraginta dies commorentur. At quoniam contingit sæpe ut non modo ad hanc urbem omnium nobilissimam, verum etiam ad quam plurimas alias, quæ mari proximæ sunt, onerariæ naves onustæ diversis mercibus, & malâ contagione acris pestiferi infectæ, veniant, ideo in adventu cujuscunque navis percunctandum erit à præfecto navis, & nautis, mercatoribusq; qui cum ipsâ navigarunt, unde veniat, & quo morbo laborabant populi earum civitatum, à quibus huc profiscuntur, & quibus etiam accidentibus dicti morbi associabantur, & an scilicet omnibus eveniebat sine discrimine sexûs, aut ætatis scilicet senectutis, & juventutis; similiter an divitibus, & pauperibus, ita scilicet ut major pars eorum periret; & quæ accidentia concomitabantur eos, qui ex morbo periclitabantur. Etenim si navis è loco veniat in quo multitudo hominum sine discrimine ægrotabat, peribatq; procul omni dubio illæ Civitates peste infectæ erant, & homines morbis pestilentialibus moriebantur. Quare omnes (ut dictum est) interdicanter: ne forte si cum sanis negociantur, vel alio quovis modo conveniant, eos inficient, mancant igitur in suâ navi, *ant* vel in domibus dictis & usque ad statutum tempus commorentur. Præterea navis exonere-

fur, & merces ad locum aliquem amplum, liberum, & non conclusum adferantur, ac ibi acri, ventis solique per plures dies exponantur, & ea quæ lavari possunt, laventur : quæ vero non lavantur, alio genere expurgationis expurgentur, verbi gratiâ suffumigatione ex odoratis rebus in capite de aeris correctione dictis, vel frictione, aut abstersione, abrasione, unctione, & ejusmodi generibus mundationum, quæ tergere, & exiccare superficiem rerum infectarum possint. Sed cum non omnes mercaturæ malitiâ aeris putridi inficiantur, omnes eas, quæ possunt, & quæ non possunt hanc malitiam suscipere, subscribam generali quadam enarratione, ne fastidio legentibus sim, incipiam autem ab illis, *quæ facillimè inficiuntur, infectæque diu retinent*, & alias res hominesque inficere possunt, si ab eis tractentur, & sunt *lanæ, sive vellera omnia, cottonum, linum, cannabis, sericum, fila, & omnia ex eis ducta*, vel quæ ex eis fiunt, aut texuntur, ut *panni lanei, bombacinei, linei & serici, tapetaque; & pelles, plumæ, & pennæ*, & ejus generis res una cum suis tegumentis, saccis, et funibus. Quæ vero *nullo modo ab aere pestilentiali inficiuntur*, sunt in primis *metalla omnia*, & ex eis facta, ut sunt *vasa & instrumenta diversa ex ære, ferro, plumbo, stanno, argento, & auro* : & ideo nummi sive denarii tam aurei, quam argentei, aut ærei, nullam pestiferam qualitatem suscipere apti nati sunt *instrumenta etiam & arma ferrea* minimè inficiuntur, quare tutò accipi possunt, quòd si quis timuerit, in aceto ea omnia deponat, vel lavet cum

cum aceto, & amota erit omnis infectionis suspicio. Similiter & *gemmae* & *lapides* omnes preciosi, & *marmorei* minime inficiuntur: *Frumenta* etiam omnia, ut est *tritium*, *far*, *hordeum*, *zea*, et similia, & eorum farinae non inficiuntur, legumina etiam ut fabae, ciceres, lentes, cicerculae, *fasioli*, pisa & similia pestilentialem infectionem non suscipiunt. *Sacci* tamen, vel eorum tegmenta, & funes inficiuntur, quare evacuare oportet frumenta, & legumina, deinde sacci, & funes, & alia tegmenta laventur, & purificentur. Præterea fructus non inficiuntur, vina etiam, & aromata. Prædictæ vero cymbæ, ac ministri quotidie ad visendum nautas & mercatores accedant, sciscitenturq; & videant num quid aliquis æger fuerit, sit, vel rursus ægrotet. Et quoniam dictum est supra, aerem putrescentem acquirere qualitatem pestiferam, quæ postea potest etiam ad longinquam partem deferri & alia loca inficere, ideo cum in locis vicinis jam apparet aeris mala qualitas pestifera, quæ cognoscitur, quia ut dictum est, multitudo hominum corripitur febre perniciosâ, ab eaque statim populatur, ne huiusmodi qualitas communicetur suæ civitati, Provisores & Domini salutis prædicti procurent præparare aerem, ne suscipiat pestiferam qualitatem exiccando civitatis locorumq; finitimorum aerem. Quod fit *cum igne* per omnes civitatis angulos, vias & partes. * Qui sit ex lignis optimis ac odoriferis, ut est juniperus, cupressus, laurus, pinus, abies

---

* V. Dr. Mead contra ignes et Hodges.

-nam
dile

abies, larex, & cætera ligna habentia resinum, & bene redolentia, eaque ardeant die noctuque, malæ & quanto majores frequentioresque fuerint, tanto magis reddent aerem depuratum & resistentem malæ qualitàti pestiferæ. Hoc idem in privatis domibus faciundum est jussu dominorum cum lignis odoriferis, ut supra dictum fuit, quæ si non sunt odorifera, ponatur saltem aliquid in igne bene redolens, ut est ladanum, storax, thymiana, belzui, & similia. Prohibeantur comburi ligna foetida non solum publicè sed privatim, ut sunt ficus, buxi, nuces, & similia, ac cætera, quæ dum comburuntur male olent. Etenim ignis malum aerem corruptum rectificat, & bonum præservat à corruptione. Et ut ex omni parte tollantur causæ præparantes ad suscipiendum malam qualitatem pestiferam in aere, Civitas ab omni sorditie & immundicie purgetur. Sicque latrinas, *cloacas*, & *sterquilinia* omnia mudentur & non solum in civitate, sed etiam in locis vicinis extra civitatem, prohibeantur etiam molitiones lini, sive cannabis, & aliarum rerum a quibus corruptentium, & a quibus elewantur vapores aerem inficientes, neque permittant aquas inundantes claudi ita, ut non possint currere, & ibi quiescentes remaneant, quia putrescunt, et aerem inficiunt. Prohibeant etiam dicti provisores venundari res comestibiles, malas, foetidas, ut sunt carnes animalium habentium ægritudinem aliquam, quemadmodum ovium, & pisces degentes in paludibus. Prohibeant etiam vendi triticum malum antiquum, & foetidum, aliaque hujus generis multa, præcipuè id quod permistum habet infelix lolium.

Similiter

Similiter & olera mala & foetida prohibeantur, quoniam cibi mali & putredini parati præparant corpora ad suscipiendam pestiferam qualitatem. Quæ vero dicta sunt de rebus comestibilibus intelligantur etiam de illis quæ bibuntur. Cavere etiam oportet eâ de causâ ne malas aquas aut bibamus, aut in eis res comestibiles coquamus, & à quavis alia commixtione. Vina etiam mala & corrupta vendi prohibeantur. Quæ omnia per ministros observari curent. Et quia dictum est sæpe ex aperture alicujus putei diu occlusi, vel alterius foveæ, excitari pestilentiam, ideo si sorte a tali febris pestilentialis initium habuerit, procurent quam citissimè dictos puteos vel foveas iterum recludi. Similiter si febris hæc ex corruptione inséputorum corporum, vel quomodocunque putrescentium fuerit, jubeant corpora illa sepeliri aut comburi, eodem modo faciendum de rebus putridis est, eas comburando. Aquæ vero si malæ sunt foetidæ, & quietæ, omni ingenio aliò in locum longinquum deducantur. Quod si hoc minime fieri potest, quoniam ibi sunt fossæ aut quædam palus, impleantur terrâ. Et ad summum omnes causæ, quæ possunt excitare pestiferam qualitatem, corrigendæ sunt, vel ex toto amovendæ, si fieri potest: prohibendo ne quid putridum in civitatem projiciatur per cloacas. Mundentur latrinæ. Et unaquæque interdicator ex putridis artibus, ut est ars coriaria, & quæ zinaprium sive minium conficit, vel sublimatum, & quæ ex sulfure vel arsenico & aliis foetidis aliquid parat. Abjiciantur etiam a civitate porci, vaccæ, anseres & alia animalia putridum aerem reddentia, neque solum

a civitate sed a locis convicinis, sicque aer custodiri potest a futurâ contagione. Quod si febris in civitate populari jam cœperit, his superius præmissis & observatis, Provisores dicti procurent habere duo hospitalia sive loca distincta ita ut contagium unius hospitalis minimè ad aliud traduci possit, quæ hospitalia si non sunt, procurent ut ex bonis publicis fabricentur ad commune omnium beneficium & præsertim pauperum. Loca vero in quibus dicta hospitalia fabricari debent, sint loca si fieri potest, boni aeris, non paludosa, neque aquis malis aut mortuis propinquâ, neque exposita vaporibus malis, ab aliis vicinis locis excitatis, sintque munda ab omni genere immundiciarum, æstate sæpe in die *aceto permixto aquæ dulci* aspersa, hyeme accendantur igne hinc inde, & frequentes ex lignis bonis, ut sunt juniperi, cupressus, laurus, & alia ligna superius dicta. Sine munita necessariis tam pro victu quàm pro ægritudinibus curandis, & habeant ministros probos, animosos, misericordesque ac in omnibus necessariis libenter ægris servientes. In quibus etiam hospitalibus, sint medici rationales physici dicti, & chirurgici, ut dicunt moderni, distinguentes medicos & chirurgicos sine necessitate, & malè, quoniam medici munus est conservare sanitatem, & remove ægritudinem, sive hoc perficiat instrumento, sive potionibus, sive regimine rerum necessariarum, & aliorum. Neque medicus dici potest qui omnia ista ignorat aut partem, Sed decipiuntur sic dividentes, non medicina divisa est
sed

sed instrumenta medicinæ, ut doctè dixit Avicenna, sèñ quartâ primi dicens, res medicationis compleri aliquo trium rerum, scilicet regimine aut medicaminibus, vel manus artificio. Sed si tibi hoc clarius dici velis habeant ministros, qui nostro tempore sunt barbitonsores et aromatarii, vel alios, qui manibus operentur, si medici ipsi ita inexperti sint, ut etiam manuum ignorent operationem, ut contingit tempore nostro, in quo paucissimi sunt, qui noverint operari manibus, & ægritudinibus exterioribus opitulari. Sed de hoc satis. Medici igitur ad hæc docti & experti sint & habeant ministros, qui summâ cum diligentia & haritate omnia exequantur. Et quoniam hæc **har-** febris ut plurimum interficit, sint etiam in dictis hospitalibus clerici presbyteri probi & misericordes, qui animæ necessaria perficiant, in eaque hospitalia pauperes alii infecti mittantur. Quod si ex una domo plures sint mittendi, quorum aliqui sint ægri, aliqui vero minimè, cum superius dixerim duo hospitalia vel loca separata oportere præparata esse, ideo ad unum hospitalium mittantur ægri, & ad alterum qui sani sunt, & tamen cum infectis congressi, quoniam suspicio est ne sint infecti, sicque alterum hospitalium sit pro ægris paratum, alterum pro sanis, quos esse infectos suspicantur, mutuas præterea habeant mutationes, ita ut ægri postquam convaluerint ad sanorum hospitale mittantur, similiter si aliquis ex sanorum hospitali ægrotaverit ad infirmorum mittatur hospitale, ijq; omnes tam ægri, quam sani regimine.

regimine à medico rationali (ut in sequentibus dicam) imposito regantur, & hoc donec ægri sanitati restituantur, & sanis contagionis suspitio tollatur. Quod fit ut plurimum quadraginta dierum spacio, & est tempus, ad quod ægritudines diuturnæ veniunt, quamvis antea acutæ. Et ut
 -cio tota tollatur suspicio de nova infectione per pannorum contactum, Domini provisores procurarent per ministros, ut res omnes dictorum infectorum, ut sunt panni linci & alia supellectilia domuum infectarum & domus ipsæ mundentur diligenter, ita ut lectuli, & coopertoria linteamina & alia omnia tam vestimenta, * quàm domus ornamenta lavatione, aliisq; purgationibus munda ac nitida reddantur. Sed præter ea, quæ dicta sunt, aerem rectificare operæ precium est, secundum diversâ accidentia cognita, tum ratione anni, temporis, tum febrium majoris & minoris acuitatis, verbi gratiâ, si æstas erit, si febres continuæ, causonides dictæ, hominum multitudinem corripiant, vel sint continuæ proportionales ex cholera, vel cum admissione sanguinis. Aspergatur locus aquâ aceto mistâ, in quâ ebullierint rosæ, violæ, nenufari, Latini nympheam vocant, & aliæ herbæ frigida bene redolentes. Quod si febres ex crassioris materiæ putredine esse patebit, ut ex admissione multæ pituitæ, vel alterius humoris frigidi, cum jam dictis rosis bulliant etiam mentam, ocymum, rosmarinum, aliasq; hujusmodi herbas bene redolentes, & calidas, ut ex
 istis

istis in hominem
 & resistat qualitati
 vero plures decoct.
 particularis domûs
 bus accommodari
 dicam, ex omni
 linteamina, quam
 fieri potest in tam sæva ægri-
 tate serviat. Prohibeantur in dictis hospitalibus
 comestiones malarum rerum, ut sunt olera &
 fructus mali, ac aliæ res generantes & multipli-
 cantes putridos humores, ut est lac. Itidem
 potus mali prohiberi debent, quod si aquæ, non
 sint sine suspitione, vel ratione loci, in quo mo-
 rantur, vel quomodocunq;, coquantur cum re-
 bus exiccantibus & alijs corrigentibus eorum ma-
 litiam, ut de omnibus dicam abunde, ubi de re-
 gimine ægrotantium scribam. Sintq; illi qui in-
 terdicti sunt, parci, & abstinentes, neque re-
 pleantur, quoniam (ut dixit Galenus) *abstinentia*
cibi totum corpus aequaliter purgat & exiccat.
 Et cum exiccatio ex omnium sententiâ a febre
 pestiferâ primo præservet, ideo si quis præservari
 a peste desiderat, caveat à multitudine ciborum
 & præsertim humidorum.

per aeris regula-
pulcherrima.

DOmnia vero regatur, si suspicio sit ne inficiatur. Primum alterando aerem prout expedire videbitur per ea, quæ ex signis populantis ægritudinis apparent, quod sit primo ipsam domum mundificando a quocunq; genere sorditici, ita; ut nullus malus odor, aut mala evaporatio, in ipsâ, vel circum ipsam sit, ut sunt latrinarum, aut cloacarum evaporationes, & non solum à totâ domo removendæ sunt foetidæ exhalationes, verum etiam a quocunque particulari loco & cubili, quare qui consueverunt habere in cubiculo vasa, in quibus excrementa ventris deponuntur, ea minimè continuè in thalamo teneant, quoniam thalamum implent malo odore, qui in aere receptus causa efficitur præparans ad deteriore alterationem, similiter & omnes aliæ res putridæ, expedit, ut abjiciantur, & suavis ac redolentibus statim camera repleatur. Et quoniam etiam aer clarus & diu in aliquo loco detentus malus est, ideo ad ejus expirationem aliquando aperiantur fenestræ. Et tamen animadvertendum est, ne forte, si suspicemur malum aerem deferri a ventis, vel aliter, ex aliquo loco infecto, fenestras respicientes hujusmodi locum ullo modo aperiamus, sin autem nihil erit.

erit huiusmodi quod timeamus æqualiter aerem temperare conveniet. Sed cum venti septentrionales & boreales sicciore sint, salubriores quoque esse credimus, nisi per loca paludosa & humida ad nos transeant; sic enim aliquando noxii sunt, sed hæc in re non potest dari certa regula, nisi rationalis intellectus sit præsens, & de admixtis vaporibus à ventis delatis iudicet secundum rectum iudicium. Enim verò aer mutatur à multis, ita ut recipiat diversas alterationes: quare pro ut exigit diversitas alterationis, corrigi debet. Alterationes præterea sæpè occultæ sunt per eas, quæ exterius de causis haberi possunt; attamen quia effectus causam demonstrat, eâ ratione poteris causam investigare. Et ideo si accidentia febrem consequentia fuerint ex illis quæ nimiam caliditatem ostendunt, aerem procul dubio refrigerantibus alterare convenit. Quod si frigiditatem demonstrent, quod rarò fit, necesse erit illum calefacere, similiter si humiditatem monstrant, ipsum omni ingenio exiccare necessarium est, moderatè tamen, eodem modo si aer nimiam siccitatem nocuus efficiatur, moderatè humectari debet, atque non ita modum excedat, ut eum putredini paratum reddat, sed acumen corrigat à nimia siccitate proveniens, quoniam tempea nimia humiditas mala est cum sit putredinis mater. Et eâ de re in omnibus medio quodammodo procedatur, sed humiditatem exiccare optimum semper est, quoniam in ejus intensione fit etiam malignitatis pestiferæ augmentum. Locus vero sive mansio salubris est, quæ alta, ac ventis patula est,

G

præ-

præsertim si infectio aeris cum vaporibus à terræ visceribus fuerit. Sed quoniam non semper ex hujusmodi exteriori alteratione aer domi rectificari potest, cum jam totus ambiens aer exterius sit corruptus, ideo domus atq; cubicula præparentur ut dixi ex sententiâ tum Hippocratis, tum etiam Galeni, cum igne, qui semper aerem pestiferum a quâcunque causâ alteratum corrigit; sed non eodem modo, quoniam corrigit acquisitam putredinem, quæ non sine humiditate fit, & ideo etiam in æstate mane exiguus * ignis ex lignis odoriferis dictis domi & in cubiculo accendatur, quod vero dictum est de æstate, idem & de ultimâ parte veris & principio autumnii etiam, si calidus aer fuerit, intelligendum est; in hyeme verò majores & frequentiores ignes accendantur, non solum mane sed etiam per totam diem atq; noctem: ligna tamèn, quæ comburuntur sint odorifera, sin minùs, projiciatur quidpiam benè redolens in ignem, ut si sint divites, portionem ligni aloes, sandali, & hujusmodi, si sint vero pauperes urant rosmarinum, laurum, cedrum. Præterea domus ac cubilia aspergantur

* V. *Mend.* p. 47. contra differentem.

Ignes, ex lignis odoriferis, Hippocrate docente, antiqui & Moderni in Uſu habuere Medici. Non sanè miror à vi *Carbonum suffocatoria* effusâ, descendente pluvîâ, *quatuor* hominum *millia* vel *ultrâ*, unâ cecidisse nocte. Si enim Æstus humiditati conjunctus pestem afferat, cur non ex ignibus intempestivè factis, excandescat malum: pro unâ Calamitate solum, in ignes accensos exclamare nolo,

Hoc ipsum in leprâ curandâ, jubente Deo, faciendum præcepit, *Moses*, ut enim contagioni omnis præcluderetur nocendi facultas ligna cedrina & Hyssopum comburi jussit. V. *Levit.* cap. 14. v. 4.

tur in æstate aquâ aceto admistâ sæpè in die, et enim corrigit malum aerem, & bonum à putredine præservat, quibus si pars aquæ rosaceæ accesserit, optimum erit. Et hoc fiat secundum temporis qualitates, nam in hyeme posset quis præter acetum & aquam, malvatici vini ac odoriferi portionem addere, ac domum aspergere, atque ità juxta temporum & aeris mutationem, mutare alterantia. Scilicet addendo ac bulliendo diversa, ut sunt cortices fructûs citri & arboris frondes, vel medici pomi cortices, quod arantiam vocant, aut limonis, ut sunt etiam herbæ & flores bene redolentes, ut rosæ, violæ, myrtus, ocymum & similia, pro ut exiget tempus, ac pro uniuscujusque facultate. Et ut omnia præstò tibi sint, ità ut nihil ampliùs desideres, describam diversa aerem rectificantia. Primumque sit descriptio decoctionis temperatæ rectificantis aerem, & exiccantis exiccatione temperatâ, juvantis ferè in quâcunque dispositione aeris ac anni tempore, & est odorifera, divitibus, & pauperibus accommodata, quoniam ea quæ ad hanc missionem pertinent, unicuique sunt obvia, quæ etiam in hortulis reperiuntur, & est ista: Recipe florum rosarum manipulos. iiij. violarum, nenufaris (nymphæam vocant) foliorum myrti, lauri, ocymi, rosinarini, baccarum lauri, juniperi, corticum citrij, limonum, arantiarum ana manipulum. i. pomorum apianorum, odoriferorum frustatim incisorum numero. x. bulliant omnia in aquâ fontis, sive putei cum aceti portiunculâ, atq; decoctione domus aspergatur, quoniam ac-

rem malum rectificat, & præservat bonum à malâ infectione, estq; odoris gratissimi, idque sæpè in die fiat, nam domus optimo odore replebitur. -510 Eslo tamèn memor, quòd aspertio facta cum aceto aquâ commisto, ac etiam rosaccâ, mirum in modum aerem corrigit quocunque tempore; attamèn si in hyeme portionem vini odoriferi addes, cum aliquâ de causâ id faciendum cognoveris melius erit; sed quoniam diversa auxilia sæpè profunt, ideo poteris & istâ decoctione, quæ facilis est, uti. x Recipe rosarum rubrarum libram i. foliorum myrti & seminum ipsius ana libram, scilicet sandalorum omnium ana ʒi. bulliant in sufficienti quantitate aquæ, in quâ sit acetum in sextæ partis portione, ijsq; domum & cubile asperge. Alia odorifera decoctio magis exiccativa cum quâdam caliditate temperata tamèn. Recipe rosarum violarum, nenufaris, ana manipulos. ii. seminum coriandri, anisi, ana manipulum i. cinamomi, macis ana ʒiij. grana. paradisi ʒiij. bulliant omnia in aquâ fontanâ, cum quâ ut dictum est, domus aspergatur, quoniam aerem rectificat. Potes etiam paucioribus simplicibus decoctionem hanc facere hoc modo. Recipe rosarum, granorum myrti, juniperi, ana. partes æquales, bulliant in aquâ rosaccâ, & utere ipsâ decoctione. Sunt & aliæ decoctiones quibus divites in suis luxurijs utuntur, quas, ut omnia rectificantia aerem habeas etiâ si principibus his opus fuerit scribam. Recipe rosarum rubrarum ʒij. sandalorum rub. ʒj. macis, gariofilorum cinamomi ana ʒv. corticum citri ʒiſ. poma apia-
na

na in frustra incisa & odorifera numero. v. bulliant omnia in sufficienti quantitate aquæ rosacæ, & florum citri, aut arantiarum, cum quâ decoctione cubile aspergatur, lavet etiâ faciem & manus, vel ponatur in olla ad ignem parvum, & permitte ut levitè evaporet, ita ut vapores elevati repleant cubile odore optimo & fragranti, eoque membra principalia scilicet cor & cerebrum recreabit. Nota tamèn hujusmodi suffumigationem per levem evaporationem posse fieri ad ignem etiâ cum alijs superius dictis decoctionibus. Quòd si aer calidissimus fuerit, ita ut præter intentionem malignitatis pestiferæ velis extinguere aeris caliditatem, hoc modo facies, si sæpe domum & thalamum insperges, ex admistione aquæ rosacæ & violacæ unâ cum portiunculâ aceti optimi, poteris etiâ hâc supradictâ mixturâ manus & faciem irrorare ac odorari. Et pro pauperibus; Accipe rosarum manipulos. iiij violarum manipulos. ij. nenufaris manipulum. i. poma apiana, limones vel citria, & arantias in frustra incisas ana. numero. iiij. seminum coriandri. ℥ij. bulliant in aquâ fontanâ & pauco aceto, eaque decoctione aspergatur domus, vel positâ ad ignem lentum fiat evaporatio ut supradictum est. Cave tamèn ne nimium calefacias aerem, cum aer calidus magis præparet corpora ad febres, nam febris calor est. Nam ratione febris resistit infri-gidatio, sed malignitati pestiferæ contrarium & est exiccatio, & cordis recreatio, & aliorum membrorum principalium, cum rebus temperatis benè redolentibus aerem alterando, præsertim cum

Contrarijs accommodatis qualitati pestiferæ. Ad-
dam & alia aerem rectificantiã diversã à supradi-
ctis in formã sed eadem in qualitatibus, quæ lau-
dãvere antiqui medici. Et primum, Accipe tro-
ciscos galliæ a divo Mesue descriptos distinctione
octavã in suo antidotario, quos pone super pru-
nas ignitas & maxime tempore hyemis, sunt e-
nim pretiosi, ac pro divitibus, reficiunt cor, &
cerebrum, sunt etiam optimi & ejusdem inten-
tionis trocisci muscati Mesuæ in suo antidotario
loco allegato. Quod si tam illorum, quàm isto-
rum, caliditatem timueris, dissolve ipsos in aquis
odoriferis frigidis, ut est aqua rosacea, aut violarum,
& nenufaris, quod nympheam vocant, poneq;
in ollã ad ignem lentum, non ut bulliat, sed ut
à caliditate vapores excitentur, sicq; aerem
domi odoriferum, ac temperatum reddat, quam
evaporationem potes etiã cum supradictis tro-
ciscis facere, eos in jam dictis aquis, aut alijs
dissolvendo, & supra ignem permittere ut eva-
porent, regulando pro ut tempus & aliarum re-
rum expetet ratio, ut putã quandò majorem re-
frigerationem fieri velis minus ex trociscis et co-
piofiozem aquarum quantitatem pones. Potest
etiam aer rectificari cum trociscis galliæ sabelli-
næ ab eodem Mesuã descriptis, & sunt minus
calidi, ad idem faciunt trocisci de ciperis Mesuæ
qui sua siccitate ac odore gratissimo aerem pesti-
lentialem mirificè corrigunt. Sunt etiã tro-
cisci de ligno aloes ab eodem Mesuã descripti
qui

qui mirum in modum cordi suo odore opitulantur, isti omnes super arduentes carbones ponere poteris vel in ollâ cum aquis jam dictis ut evaporando aerem corrigant. Quod si suffitum minus calidum desideras, uteretrociscis diarodon in antidotario Nicolai descriptis, etenim multa quæ compositionem ingrediuntur frigida & sicca sunt.

C A P. III.

De regimine cibi, & potûs, præservante a febre pestilentiali.

SObrietas, ac c & potus abstinencia, præ om-^{nia, ac cib}nibus prodest, & à febre pestiferâ præservat. Cibi qui comeduntur, sint facilis digestionis, bonumque succum generantes, & minimè putrescibiles, ita ut sanguinem bonum generent, serveturque consuetudinis modus, quantitatis, & temporis, ut si fieri possit non omninò mutentur, scilicet in modo coctionis & aliarum præparationum. Ii vero cibi nullo modo abundant humiditate, aut superfluâ, aut putrescibili, sed substantiâ declinante ad aliquam temperatam siccitatem, quoniam nutrimur humido, quæ cibi qualitates, si ex propriâ naturâ tales non ex toto fuerint, rebus cibi alterantibus commisceantur, ut putà cum aceto & alijs ut postmodum dicam.

Præterea

Præterea conveniunt cibi temperatæ caliditatis, frigidi vero minùs, quare omnes sint temperati, magis ad siccum, quàm ad frigidum declinantes. Et hoc dictum sit in præservatione, quoniam secùs in febre dicendum esset, cum frigiditas ex adverso repugnet caliditati febrili, & siccitas malignitati putredinis acris pestiferi, qui non sine humiditate alteratur & in corpus nostrum agit. Sit itaque panis in primis ex optimo tritico, nec vetustate, aut aliâ causâ corrupto, aut corruptioni præparato, mundato à quâ cunque re malâ, ut est lolium aliaque id genus frumento adnâscentia, sitque à furfure mediocritèr purgatus, & hoc quoniam, si cum ipsâ farinâ minuti furfures remanent, reddunt panem sicciozem, ac descensui faciliorem, etenim furfur virtutem stimulat expulsivam sua abstersione: farina præterea omni malo carcat odore, & sapore, qui possunt contrahi, aut ex loco, ubi locata fuerit, aut ex tempore & vetustate. Sit panis etiam bene fermentatus, ac in clibano optimè coctus, & post coctionem per diem & noctem quiescat, etenim panis novitèr coctus calefacit, inflat, ac ad caput vaporat, neq; sit nimis exiccatus: quoniam minùs nutrit ac difficulter digeritur, sic etiam mediocritèr salitus, & in hoc diligentèr studendum est, Carnes etiam sint bonæ, quæ etsi omnes calidæ & humidæ sint, attamen quia inter se comparatæ quædam sunt sicciores idè ex juvenilibus quæ sunt temperatæ siccitatis ellgantur, ut sunt inter quadrupedes hœdineæ quæ ad siccitatem declinant. Sunt etiam bonæ carnes vituli, & castrati bovis non pinguis.

Neq;

Neq; istarum carnum humi ditas quando modè ratè comeduntur, nocet, quòd si times, potes corrigere ipsam aliquâ ratione, putà affatione vel falsamento factò, verbi gratiâ ex herbâ acetosâ, quam lapathium etiâ dicunt, adde tamèn & parum aceti, sive succi citri, vel limonis, aut arantiarum, cum portione aquæ rosacæ, & cinamomi. Et illæ meliores sunt carnes, quæ pascuis melioribus vescuntur. Cæteræ carnes ut sunt bubulæ, agninæ, suillæ; ac sylvestrium animalium, ut sunt cervi, lepores, & hujus generis, præsertim si sunt annosæ, non sunt laudatæ, quoniam sunt pauci nutrimenti, difficilisque digestionis, si tamen ex ipsis in cibum sumantur, minor sit quantitas earum. Meliores vero carnes, ac laudabiliores omnium, quæ hoc tempore comeduntur, sunt carnes volatilium, ut sunt pro divitibus phasianii juvenes, perdices, coturnices, turtures, turdi, merulæ, & aliæ aves nemorales, quæ venatione, aut aliquo alio capiuntur ingenio, quoniam optimum generant nutrimentum, & sunt concoctionis facilis, præsertim aves, quæ volant ut victum acquirant. Et istâ ratione laudantur carnes palumbium sylvestrium. Præterea optimi sunt pulli gallinæ, capi juvenes, gallinæ etiam juvenes, & quæ currunt hoc cursu, scilicet illæ, quæ sunt facilis concoctionis, bonum generantes sanguinem, ac ad quampiam siccitatem declinantes, suntq; coctæ cum aliquibus alterantibus, secundum temporis & aliorum necessitatem, ut putà tempore Æstatis, si elixentur, bulliant simul grana uvæ acerbæ, vel folia vel semina herbæ

delect.

herbæ acetosæ, & similia. Quod si assentur, aspergantur aquâ rosacâ, & succo uvæ acerbæ, aut limonum, aut medici pomi (quod arantiam vocant) aut citri, aut granatorum & similium, cum modico faccari, & cinamomi. Non tamèn tempore æstatis aromata calidiora ponenda sunt, ut est zinziber, piper, & similia, quoniàm suâ caliditate humores accendunt, quare temperatis benè redolentibus uti debemus. Notabis tamèn carnes elixatione coctas faciliores esse ad stomachi digestionem, quàm assatæ sint, hæc tamèn sicci-
us generant nutrimentum, gustuique delectabili-ores sunt, quare, secundum stomachi fortitudinem & tempus anni, & alia diversimodè præparentur. Cæteræ verò aves ut sunt anseres, anates, grues, cygni, mergi, & aliæ in paludibus ac aquis degentes, isto tempore neq; recates, neque salitæ sunt comedendæ quoniàm malum generant sanguinem, similiter & omnes aliæ carnes salitæ ma'æ sunt, & quæ per fruxionem coctæ quoniàm humores adurunt, & corpus calefaciunt calefactione malâ. Dimittantur præterea extremitates omnes animalium, ut sunt pedes, & capita, similiter & intestina, ac splen, hepar, renes cor, pulmo, & alia, sunt enim malâ, duræ digestionis, & pauci nutrimenti, & inter cætera dixit mirabilis Avenzoar secundo theisir, capite, xviii. capita columbarum & colla earum facere dolorem capitis, attamen, laudantur jecinora gallinarum & caponum. Præterea omnia quæ ex lacte confecta sunt, in tali regimine dimittantur, nam lac recens citò à quâcunq; levi alteratione corrumpitur, & gene-

generat febrem, similiter lac coagulatum nocet & est difficilis concoctionis, similiter caseus duræ est digestionis, causatq; intrinsecas obstructions, butyrum quoq; suâ pinguedine & humiditate malum est. Posset tamèn manè aliquandò bibi cyathus unus feri lactis, caprini scilicèt, vel alterius animalis bonum lac generantis a quo omnino butyrum extractum esset, in quo ponatur portinuncula saccari, aut succi uvæ acerbæ, vel citri, aut limonum. Præterea farcimina omnia, tam suilla, quàm alterius generis pingua & salita quæ vulgares falsicia, ac lucanicas vocant, mala sunt. Esto tamèn memor dictorum in primo tractatu, ex sententia mirabilis Avenzoar, scilicèt, quod ex corruptione ciborum sæpè fiunt febres pestilenciales, ~~præsertim ex corruptione ciborum sæpè fiunt febres pestilenciales~~, præsertim ex corruptione carniū, quoniām, ut ibi dixi, si carnes comestæ corrumpantur fiunt febres pestiferæ, sine aeris exterioris contagione, & hic per pestiferam, febrem malignam & contagiosam intelligere oportet. Idem & ali res *alia* faciunt, quare cautè agendum in cibarij tempore quo mali aeris suspicio est. Sunt præterea bona, ova sorbilia, recentia, & gallinacea, vel in jure agitata cum pauco aceto, vel succo uvæ acerbæ, aut succo arantiarum, citri, vel limonis, vel cocta in jure cum carne, aut in aquâ, ita ut non sint dura sed tremula, aspersa aquâ rosacæ, succo uvæ acerbæ, & aliis dictis, addito modico cinnamomi, & saccari, sicq; optimum generant sanguinem, frixa verò vel aliter cocta, & indurata mala

mala sunt. Pisces vero aliqui, qui meliores sunt
 comedi possunt, præsertim marini, squammosi,
 in aquis clavis degentes, ac comedentes alios pis-
 ces vel quasdam herbas maris super petras nascent-
 tes, hos pisces petrosos vocant, ut sunt scorpenæ
 (sive scorpiones dixeris) non refert, sed ego idem
 esse dixerim. Auratæ etiā optimæ sunt, &
 Dentices (quos dentales vulgares nominant)
 barbi, & triglæ, si diversi specie sunt, lupi sive
 spigolæ (quos vulgares variolos vocant) menæ
 sive menulæ, pagri sive fragri, (quos albos appe-
 lant,) Sardæ & cæteri pisces, qui optimi sunt lau-
 dantur. Præterea inter pisces in lacubus, & flu-
 minibus nascentes quidam comedi possunt, ut sunt
 lucii, cum sint noti & ferè ubique in fluminibus
 reperiantur, sunt etiā laudatissimi pisces troctæ,
 & ipsi nostro tempore notissimi pisces, si non
 sunt idem cum carpionibus, qui recentes come-
 di possunt, sed saliti & frixi nocent, quoniam
 sanguinem inflammant, præterea alii consimiles
 degentes in aquis clavis, ac alios pisces come-
 dentes, comedi possunt, tamen cum sint humidi,
 salubriores erunt, si assentur cum modico salis
 & aceti conditi, elixentur etiā (si ita coquere
 libuerit) cum vino & modico aceti, cinnamo, &
 similibus, ut ejus tollatur humiditas putrescibilis,
 nam inter cætera cibaria, quæ facile putrescunt,
 sunt pisces, & ideo in eorum præparatione sem-
 per ea quæ à putredine servant, adhibenda sunt,
 ut est acetum, sed consilium meum est, eis, quàm
 fieri potest, rarissimè uti, & maximè si times
 eorum putredinem, ex quibus sic præparatis, va-
 poris,

pores mali sæpè excitari solent, quapropter post eorum coctionem minime cooperiendi sunt, sed permitte omnes vapores exhalare, nam si cooperiti vapores circum ipsos remaneant, reddunt eorum substantiam ad putredinem paratiorem. Suntq; alii quamplurimi, tam marini quàm fluviales pisces. Sed ut dixi utilius est eis non vesci, præsertim quibusdam malis, ut sunt anguillæ, cephalæ, sepiæ, tinchæ, & cæteri omnes in paludibus & malis aquis degentes. Similiter & crustacei sunt dimittendi ut conchyliæ, & gamari, & similia, potest tamen aliquando stomachi gratiâ modicum quid saliti comedi, ut putà ovatarica, (quam vulgares botargam vocant) vel caviarum, sed non sit multæ quantitatis, sitque succo aranciæ madefactum præsertim tempore æstivo. Possunt etiam tam cum piscibus, quàm cum carnibus & ovis comedi salsamenta aliqua propter saponem viles, ac resistentes malignitati pestiferæ secundum diversitatem temporum, quare in hyeme optimi sunt saponem, ex petroselino, mentâ, salviâ, & amygdalis dissolutis cum aceto, addito cinnamomo & mace, cum quo carnes comedantur, sed cum piscibus addendum erit zinziber, & caryophylli. Sunt præterea optimi saponem in æstate ex petroselino, acetosâ, amygdalis & pane biscocto cum aceto aut succo uvæ immaturæ, vel citri, & ex allis, in quo etiâ tempore sunt optimi saponem ex cydonijs sive cotonijs dixeris non refert, vel ex cerasis acetosis, quas vulgò amarascas & amarenas vocant, sunt etiâ alij saponem, qui optimi sunt ex hepatis gallinarum &

myg-

-ragine

amygdalis, saccaro, aquà rosaceâ, cinnamomo cum aliquo succo acetoso putà citriorum. Ex hujusmodi hepatibus fiunt alia edulia grata, quæ comedi possunt. Reliqui verò ut sunt facti ex sinape aut ex sapa, sive vino decocto, vel cum multis aromatibus calidis, quoniam calefaciunt & sanguinem acuunt, non placent, sed in primâ mensâ possumus comedere salatucium, gratiâ appetitus, compositum ex herbis bonis, verbi gratiâ, ex acetosâ, quam lapathium dicunt, ex cicoreo, endiviâ, lactucâ, portulacâ, buglossâ, boraigue, mentâ, lupulo, calendulâ, asparago & ex reliquis hujus generis, & inter cætera capares laudatissimi sunt in hyeme, hæc omnia præparentur aceto, vel succo uvæ immaturæ, aut aranciarum, cum saccaro, & si opus fuerit cum parte etiâ cinnamomi. ~~Dis~~mittantur herbæ malæ ut est cruca, nasturtium, & hujus generis malos & putridos humores generantes. Et quoniam olera hujusmodi excitandi appetitus gratiâ comeduntur, ideò & in primâ mensâ modicè eis vescendum erit, cum herbæ omnes facillime corrumpantur & parùm etiam nutrant. ~~Dis~~mittanturq; aromata nimis calida ut est piper & zinziber, quia sua caliditate sanguinem inflammant, utantur aliquandò cinnamomo mace & similibus, quoniam resistunt putrefactioni, digestionemque adjuvant, neque nimis calida sunt: itidem & alijs consimilibus uti possunt, sed meliora sunt, quæ cum rebus acetosis commista sunt, ut putà limonibus, aut citro, vel granatis, sed laudavit Avicenna præter alia acetum,

tum, quoniàm exiccat & a putredine præservat gustuiq; gratissimum est. Ejus vero usus sit moderatus, secundum stomachi fortitudinem, complexionem, & anni tempus, ac alia. Fercula præterea laudata in præservatione a febre pestilentiali sunt, quæ fiunt ex ovis contusis in jure carni-um, cum aliqua portione aceti, vel succi sæpè dicti, uvæ acerbæ, vel limonum, & aliarum hujus generis, fiat etiam cum pane in jure infuso, vel sit panatella, bulliantque in iis diversæ res secundum temporis opportunitatem, in æstate grana uvæ immaturæ, aut grana crespinæ, fiat etiam ferculum ex farre, vel ex amygdalis, ex panico, & lenticulis, cum aceto, cætera vero legumina non sunt bona, tùm quoniàm viscosum & ventosum generant nutrimentum, tùm etiàm quoniàm parùm nutriunt, & calefaciunt pro majori parte, sicuti cicer, & tametsi dictum sit de lenticulis cum aceto præparatis, quæ prius duplici decoctione & in aceto bullierint, attamen non ex omni parte laudantur succi, etenim generant humores melancholicos, sed quoniam & acuunt sanguinem, penetrare faciunt, istâ ratione ante apparitionem variolarum morbillorum, & pestichiarum, earum decoctio cum ficibus conceditur. *Præterea* ciceres non placent ex causâ jam dictâ, quòd si tamèn concedantur bulliant simul cum eis acetosa, endivia, & similia. Sunt præterea in æstate & alia fercula bona, ut putà ex cucurbitis cum paululo croci vel cinnamomi, vel fiant ex buglosâ, boragine, & alijs herbis superius dictis. Caules vero, & cætera ferè olera quoniam generant

nerant malos humores & putrescibiles, sunt mala, dicant autem antiqui de usu suæ brassicæ quicquid velint, similiter fercula ex cucumeribus, & citrulis dimittenda sunt, cum sint humida nimis; Pastilli vero, qui ex diversis fiunt rebus, ut sunt, qui ex radicibus petroselini, bleta, ovis, casco, & carnibus fiunt non laudantur. Similiter & pulmentorum compositiones, quas tortas vocant; in quibus & cascum & butyrum cum ovis ingrediuntur, non laudantur, sunt enim mali chymi, attramen aliquando aliquæ comedi possunt, ut sunt factæ ex amygdalis & zuccaro sive faccaro, cum aquâ rosatâ in furnulo decoctæ, vocant marzapanum. Sunt boni etiâ canifiones, qui fiunt ex amygdalis zuccaro & aqua rosacea subactis in mortario ac involuti in pasta ex farinâ, zuccaro, & aquâ rosacâ factâ, ac subtiliter extensis, quæ in modum pastillorum oblongorum redigantur, in furnuloq; coquantur, vel aliquandò fiant, ut vocantur, tortæ ex piris, & cotoneis, vel similibus tempore hyemali. Sed fructus omnes quoniam humidi ac putrescibiles sunt, non laudantur, præter quosdam, qui ante cibum sumuntur, ut sunt cerasa acetosa, quæ vulgo amarascas, & amarenas vocant, & ut pruna etiam Damascena, ac quædam genera pirorum dulcium, ut sunt pira moschata, & similia, neque ex ipsis multa quantitas comedatur: his accedunt cotonea, sive cytonia dixeris, quæ cocta post cibum comedi solent, similiter & amygdalæ recentes, avellanæ recentes non induratæ, fistici ac pinearum fructus comedi possunt. Sed de nucibus non parva

parva est apud me hæsitatio, cum videam ferè omnes antiquos cas laudasse, quæ quoniam nocent stomacho, pectori, & capiti, ac difficilis sunt concoctionis in stomacho, meâ quidem sententiâ omittantur, nisi forte aliquis ipsis uti voluerit, non ut cibo, sed ut medicinâ veneno contrariâ. Uva quoniam laudabilem generat sanguinem comedi potest, ea tamen non omnino matura sit : illa vero quæ montosis nascitur locis melior dicitur esse, quâ tamen nemo statim post collectionem vescatur, sed duos aut tres dies post, quæ si ante cibum cum pane comedatur, melius est. Cæuvæ exiccata, ut sunt quæ ex Damasco asportantur, quoniam pingues inflantes sunt, non sunt & si gratæ sint gustui, sed passulæ illæ nigræ, optimæ sunt; etenim bonum generitamentum, stomachumq; roborant, tam cum alijs cibarijs & saporibus comestæ, præterea quam plurimi fructus, qui quoniam dimittantur, ex quibus sunt cerasa dulcia, chrysomela, persica poma, sorba, melia, & quæ azarolia poma dicuntur, sunt autem ejusdem generis, tametsi aliter quidam credunt, nam quæ in agris Romæ propinquis nascuntur meliores & sapidiores sunt nostris. Sed castaneæ dimittendæ sunt. Possunt tamen aliquando quædam poma odorifera comedi, assata tamen in prunis, ut eorum humiditas putrescibilis consumatur. Citria vero secundum omnes eorum partes laudatissima sunt, similiter limones,

H

ac

ac poma medica, quæ arancias vocant, ex istis omnibus, tam ex corticibus, quam seminibus & eorum partibus acetosis, siquid comedatur, præservamur à contagione pestiferâ, etenim cor recreant, atque veneno pestifero adversantur; similiter & poma granata, quæ & punica dicuntur, præsertim acetosa & mitia sive medii saporis dixeris, optima sunt. Præterea legumina viridia omnia mala sunt, ut fabæ, pisæ, ciceres, & reliqua, quoniam infantia sunt, ac malum succum generant. Melones, quos pepones vocant, tempore æstatis omnes comedunt, attamen quoniam nimis humidi si nocent stomacho, ac sanguinem aquosum gerant, sæpeque levitatem intestinorum faciunt, eis plus quam par sit comedatur, quare licet humiditate & domesticâ frigiditate, quæ temperies dici potest, caliditatem ex ac contractam extinguant, parcè comedendum gimine præservanti à peste, ii tamen an comedi debent, ut cæteri fructus molle audiendæ sunt fatuitates quorundam dicentium nullo modo usui victûs humani esse melones convenientes, cum sibi ipsis & antiquis sapientibus sint contrarii. Præterea ante & post cibum scilicet in primâ & ultimâ mensâ solent divites quosdam fructus, & alias res saccaro, sive zuccaro dixeris non refert, conditas comedere, ut sunt limones parvi, qui optimi sunt, citri, aranciæ, & cortices eorum, & flores etiam, qui omnes sunt utiles cordi & malignitati venenosæ resistunt: Huc accedunt poma cotonea, & pira condita, quæ si post cibum comedantur, prohibent ascensum vaporum ad caput

caput. Sunt præterea alia, quæ in usu sunt, ut amygdalæ, pinæ, anisi, coriandri, quos saccharo sive zuccaro coopertos confectos vocant, ii post cibum comeduntur, præsertim anisi, & coriandri, nam præparant coriandros aceto vel vino granatorum, postea saccharo condiunt, sicque conferunt cerebro, dicant non nulli quicquid velint perperam Dioscoridem intelligentes de coriandro, cum non quocunque modo ac quantitate sumptâ mentem percutiat, quoniam quælibet medicina secundum diversam sui præparationem, & prodesse, & obesse potest. testimonio Galeni inquam pluribus locis, & experientiâ ipsâ: pudeatque ipsos verba & auctoritates antiquorum male intellectas pertinaciter sine ratione & experimento affirmare, cum totam vim medicinæ consistere in ratione & experimento sæpe dixerit Galenus. Sed eo unde discessimus, redeamus. Sunt præterea fructus saccharo confecti jam dicti optimi, qui post cibum comedi possunt, pro stomachi, ut aiunt, sigillo, & non solum dicti confecti, sed alia etiam sunt, ut marzapani, canifiones, & alii pastilli, ut qui ex pincis etiam & fisticis, ac seminibus melonum & aliorum fructuum conficiuntur, cum saccharo. s. & aquâ rosaceâ, attamen ex eis parcè comedantur: quoniam dulcia sunt & ea ratione facillime in choleram convertuntur. Sunt & alia condita diversa optima & potius medicinalia quam cibus, ut sunt myrtobalani, emblici & chebulii, qui sunt refocillatione stomachi mirabiles & grati gustui, veneno resistentes, & comeduntur mane quatuor horis ante cibum, & sumi possunt in quocunque anni tempore. Sed in

hyeme optimum est pro stomachi refectiōe mane
 sumere radicem zinziberis conditi, confert enim
 stomacho, præsentim si in ipso multæ fuerint ma-
 teriæ frigidæ viscosæ. Et quoniam multa edulia
 superius nominata sunt, notabis ex sententia
 Avicennæ, capite de eo, quod comeditur & bibi-
 tur, si unâ menſâ ~~diverſa~~ cibaria comedantur,
 plurima mala inde proficisci, quorum primū
 est, quoniam varios cibos comedentes plusquam
 par sit comedimus, secundum autem quia ex diver-
 sitate cibi, fit diverſa, ac varia secundum partes &
 tempus digestio, unde fit admiffio digesti, et non
 digesti, quæ mala admiffio neque ab hepate, neq; à
 venis corrigitur, unde sequuntur febres: tertium est
 quia stomachus magis in digerendo laborat, tam ra-
 tione qualitatis quam quantitatis, quare dicebat
 Galenus tertio Regiminis acutorum, diversita-
 tem cibi causare stomachi inquietudinem & eâ
 ratione laudavit Avicenna antiquos, qui unico
 genere cibi saturabantur. Quare quoad fieri potest
 in præſervatione à febre peſtilentiali à diverſitate
 cibariorum abſtinerendum erit, quos cibos optime
 mandere convenit, quoniam melius digeruntur,
 ut dixit Galenus tertio de Virtutibus naturalibus.
 Et hæc de cibis ſatis. Potus vero fit vinum
 mediocre in omnibus, & primo in ſubſtantiâ,
 quæ non fit crassa, crassam autem habent omnia
 vina turbida, spiffa, fit clarum ſubtile mediū colo-
 ris, non dulce nec acre, ſed medium habens ſa-
 porem, non fit præterea vinoſum, aut nimis aquo-
 ſum, ſed mediocre, boni odoris, & ſaporis. Ne-
 que audiendi ſunt vulgares bibuli dicentes vina
 vinoſa

vinosa & magna esse bibenda in præservatione a febre pestificâ ut sunt vina Cretensia, & si^{il}ilia quæ ipsi sapissimè bibunt, & quod p^{er} est febricitantibus, & apostemata pestilential^{ia} patientibus exhibent, ii sic bibentes præpara^{nt} corpus ad febrem, quæ si hominem corripiat f^{er} ac postea pestiferam aeris qualitatem suscipie^{nt} cum huiusmodi error communis sit r^{atio} tempore, causas cur perperam ~~con~~ Nocet abstinere se a p^{er} bibenda sunt ea, quæ ~~con~~ nocent, & malum aerem ~~con~~ ut est aqua herbæ acetosæ, etiam aqua communis cum uir^g granatorum aut succo uvæ immaturæ, vel succo limonum, aut citri, quoniam non solum in præservatione conveniunt, sed in præsentī febre prosunt: cave tamen bibere aquas malas, quæ in puteis immundis, aut locis cœnosis & paludosis morantur, nam generant cæteris paribus deteriores & maligniores febres quàm aliæ. Quod si aliquâ de causâ vinâ vinosâ bibere oportuit, puta ex stomachi imbecillitatē, bibantur mane ante prandium, in paucâ tamen quantitate, nam huiusmodi vina plerumque bibere oportet, præsertim in illis regionibus, quæ mollia, ac levia vina non producant, quare diluantur aquâ bonâ, quæ careat omni malâ qualitate.

CAP. IV.

De inanitione & repletione

Tempore quo malus aer pestilentialis time-
 re studendum est præcipuè superfluitatum
 *evacuat quoniam ex retentione excremento-
 rum generantur virulines in omnibus partibus
 corpori: cujusmodi super-
 fluitatum communis, & etiam
 urinæ, est usus pilularum. Quibus
 laudantur, & expertæ sunt
 à febre pestilentiali, ac ob earum excellentiam
 tali præsertione eas nominant pilulas contra
 pestem. Neque inventus est aliquis, qui usus sit
 hac medicinâ & à pestilentia non fuerit præserva-
 tus, quare hujusmodi pilulæ sunt habendæ pro
 maximo thesauro, ac febris pestilentialis amu-
 leto, movent enim ventrem sine molestiâ seu
 agitatione, ideo semper eas paratas domi esse præ-
 cipio. Præterea convenit mane cum lectulo sur-
 rexerit, sputum promoveri, et mucositates ex nari-
 bus extrahere, & si est assuetus vomere, vomitum
 provocare, quod si non est assuetus, nocebit, quo-
 niam trahit materiam ad partes superiores & nobili-
 ores; crura etiam & brachia & reliquæ corporis par-
 tes à sordibus linteo fricando abstergere optimum
 erit, caputq; & barbam semel & bis etiam in heb-
 domade

domade lixiviâ lavare, in quæ decoctæ sint rosæ & laurus, sapo etiam sit ex benedolentibus compositus, ut faciunt unguentarii componentes odorifera pro delicatis hominibus. Et convenit omnes superfluitates & immundicias corporis amovere, fricando, lavando, & abstergendo usque ad sudoris levem provocationem; sed quoniam non solum dictis superfluitatibus retentis & non evacuatis fiunt ægritudines, ex sententiâ Hippocratis loco allegato, verum etiam ex malo sanguine & aliis malis humoribus cum ipso admistis, ideo si apparet aliqua sanguinis repletio, aut malitia à quâcunque causâ, bonum ac optimum consilium erit venam incidere, & tantum sanguinis, quantum erit opus, mittere, secundum hominis robur, & malitiam, vel sanguinis multitudinem; quoniam repletio, quæ in venis est, ac malitia facilius per venæ sectionem corrigitur, quam alijs auxiliis. Quare audacter poteris ad sanguinis missionem accedere, testantibus antiquis, & modernis. Qui non potest corpus exiccare medicinis, abstineat se saltem à nimia cibi et potûs repletionem, & minus comedat quam aliàs consueverat, ut si qua superfluitas in corpore reliqua sit, à calore naturali, cibariorum abstinentiâ minus impedito, consumi possit, & esto memor eorum, quæ dicta sunt superius, quòd tolerare famem non solum stomachum implet malis humoribus, verum etiam, si quis diu jejunaverit, ut faciunt quidam nihil comedentes per aliquos dies, isti exterminant virtutem, quâ exterminatâ corpus efficitur debile, quod postea est paratum ad omnem malam putredinalem dispositionem.

dispositionem. * Te memorem tamen esse oportet quod tota intentio in præservatione, ut superius dictum fuit, est exiccare corpora humida à naturali, vel accidentali humiditate, & quæ sicca facta sunt in eâ siccitate conservare. Videlicet corpora, quæ superfluitates non habent, inanire minimè oportet, quoniam dicebat Hippocrates errare qui sana habent corpora si purgationibus utantur, & ratio est, quoniam evacuant humores & humiditates radicales, in quibus calor naturalis pascitur.

C A P. V.

De modo quo debemus exercitare corpus.

QUoniam, ut dicebat princeps Avicenna tertiâ primi, doctrinâ secundâ, capit. primo, in exercitatione corporis, anhelitus, & intensior & remissior necessariò fit, inde in præservatione à febre pestilentiali ob aeris corruptionem vehemens exercitium non convenit, immò neque mediocre, cum etiam corpore mediocriter calefacto necessarium sit ad cordis refrigerationem aerem extrinsecum frequentius inspirare; unde sequitur spiritus cordis infectio, ab aeris exterioris malitiâ. Nocet etiam nimia quies quoniam ex hoc

* V. *Mend.* p. 40.

hoc superfluitates & humidi humores generantur, ut testatus est idem Avicenna, nam nimia quies corporis virtutes hebetat, sequunturq; ad ipsam oppilationes & corporis infrigidatio, quare neque sine aliquo levi exercitio potest tueri à malâ aeris contagione, cum debilitatum corpus facile sit vinci à quâcunque causâ, etenim diminutâ resistantiâ agens & citius, & fortius agit. Et ideo in præ-
 servatione debemus eligere exercitia levia. Antequam vero ad prandium se conferat, exerceat corpus aliquâ levi deambulatione, in aliquo loco in quo hominum multitudo non sit, quoniam frequentia hominum ex inspiratione & expiratione alterant aerem alteratione malâ, & ideo tali tempore loca, in quæ * multitudo hominum convenit, adire non laudo, ut sunt Ecclesiæ magnæ, & forum vel prætorium & hujusmodi loca, ad quæ hominum multitudo se conferat. Deambulent igitur in loco amœno, ut sunt viridaria, in quibus sint herbæ & flores & fructus benè redolentes. Quod si aer esset talis, qualis sæpe tempore pestis visus est, videlicet turbulentus, crassius, foetidus, nullo modo exire oportet, sed domi manere, & factis aspersioibus & suffumigijs dictis in capite de rectificatione aeris, leviter deambulare & sic se exercere; vel utatur, si est impotens ad ambulandum, alijs levibus exercitationibus, ut est manum manu confricare, brachia extendere, vel ludere lusorij tabellis, sunt & quamplurima alia genera exercitationum le-
 vium

vium non calefacientia, neque ducentia ad necessitatem frequentis anhelitus, ut sunt Venetijs vehi cymbâ, & in alijs locis continentis vehi curriculo, leviter currente & in loco plano, levis equitatio super mulam placidè incedentem, & cætera talia, quæ omnia possunt & plus & minus alterare corpus secundum diversos respectus, puta ætatis, temporis, & consuetudinis.

C A P. VI.

De regimine somni, & vigiliæ.

Dicebat Hippocrates secundo Aphorismorum, somnum & vigiliam si modum excedant mala esse, quare reguletur sic somnus, in primis dormiendo secundum debitum tempus, & horis congruis. Dormiendi igitur hora sit post coenam duabus horis, & somnus non sit longior, quam octo horarum, nec brevior quam sex, etenim somnus longus infrigidat, & humectat corpus. Vigiliæ vero cum superfluunt virtutem hebetant. Somnus diurnus & post cibum factus nocet, & ideo abstinendum est ab ipso, nisi fuerit antiqua consuetudo dormire in die, & post cibum, hoc in casu somnus diurnus concedi potest & etiam paulo post cibum, & in illis, qui virtutem stomachi digestivam debilem habent, attamen talis somnus semper deterior alijs est, cum generet

generet plurimas humiditates, & virtutibus alijs parùm profit, ideo fit brevior quam pro consuetudine esse solebat, ut mala consuetudo paulatim aboleatur. * Præterea nimia vigilia, ut dictum est, nocet, corpus inflammat, præparat ad febres, & dissolvit virtutem, ita ut formam corrumpat, & ad extremam maciem inducat. Quare si vigiliæ tempore æstatis ex nimia caliditate & siccitate aeris accendant, provocandus est somnus cibis domesticis, ut puta, lactucis. Quod si timeamus lactucæ frigiditatem, possumus permiscere melissam, quoniam ut dixit Scrapio, præter alias virtutes, quas habet in refocillatione cordis & contra humores venenosos, inducit somnum. possumus etiam inducere somnum, refrigerando aeris caliditatem cum sparsione foliorum, ac florum frigidorum, ut sunt violæ, nenufaris, sive nymphaeæ, rosæ, foliorum lactucæ, salicis, & similia, vel aspergendo domum & cubiculum cum aliquâ decoctione, in qua decoctæ sint herbæ & flores prædicti, vel cum aliquâ decoctione frigida scriptâ in capite de aeris rectificatione.

CAP. VII.

De regulis animi passionum.

INter causas efficientes, quæ complexionem sive temperaturam corporis nostri corrumpunt, animi affectus Averrois sexto Colliget capite

pite primo enumeravit. Et ideo quantum fieri potest * studendum ut ij omnes procul sint, ut est pusillanimitas, sollicitudo, timor, cura, tristitia, ira, cogitationes, imaginationes, ac opiniones tristes, studia laboriosa, verecundia & Timilia. fugiendæ etiam sunt causæ tristitiam inferentes, ut est mora in locis obscuris, & fœtidis, ac inspectione corporum languentium, & mortuorum, & rerum monstrosarum, & picturæ horrendæ, fugiendæ sunt etiam lectiones illæ, quæ mœrorem inducunt, neque bonum est interesse narrationibus miseris & lamentationibus, & similibus, quoniam mirum in modum tristem reddunt audientem, & omnes virtutes exterminant, unde redditur corpus paratum ad malas ægitudines, immo, ut in primo tractatu dictum est, multi ex solo timore, & imaginatione, inciderunt in febrem pestilentialem, igitur gaudere oportet: etenim gaudium animam corroborat, & ejus virtutes excitat & corroborat, quæ postea corroboratæ resistunt causis alterantibus nostrum corpus.

C A P. VIII.

De præservatione à febre pestilentiali per ea quæ intus & extra exhibentur.

R Eliquum est ut addamus qua ratione possit quis se tueri à febre Pestilentiali per quædam quæ evacuant, vel dum tangunt corpus nostrum

---

* V. *Mend.* p. 449.

nostrum, sive gestentur sive in ore ferantur, vel dum masticantur deglutiunturve, defendunt ipsum à contagione pestiferâ. Capiantur pilulæ Ruffi, & venæ aperiantur, si quis venæ apertionem timet, loco apertionis venæ appositio ventosarum; sive cucurbitularum cum scarificatione sive scalpellatione laudatur. Sed quando humor superfluous est alius a sanguine, ut superius dictum est, purgetur medicinis levibus secundum naturam humoris exuberantis: esto tamen memor: in evacuando miscere ipsis medicinis ea quæ sunt accommodata humori venenoso, verbigratiâ addendo triseram persicam. Quod si corpus mundum est, neque eget evacuatione, maneat in regimine aliarum rerum superius dictarum. Et hæc est prima præcautio in præservatione, post hanc vero odoramenta superius dicta laudantur. Cavendum tamen semper est à nimis calidis odoribus, ut est moschi & ambre odor, præsertim tempore æstatis, quoniam calefacit & capitis dolorem ciet, sint ergo isti odores calidi suis contrarijs temperati, utputa cum aquâ rosaceâ, vel camphorâ & alijs remittentibus eorum caliditatem, & ista est præcautio secunda jam dicta corpus nostrum defendens. Sed quoniam antiqui sapientes dixerunt quædam esse, quæ suâ proprietate resistent venenis, sive ea sint acris pestiferi, sive quovis alio modo contracta, ac ea multa esse fatentur, ideo putavi non ingratum fore illa addere, inter quæ lapides pretiosi & gemmæ enumerantur, quæ cum sint diversa & ob id aliqua sint quæ non solum divites habere possunt, verum

verum etiam & mediocres homines, qui si eis experiri voluerint secundum regiones & hominum facultates, rem non omnino imprudentis hominis facient, tametsi quidam hoc tanquam fabulosum rejecerunt, attamen quoniam ipsæ gemmæ minime obesse possunt, meâ quidem sententiâ, non sunt explodendæ, præsertim cum omnes fateri possint se multa vidisse, quæ a formâ specificâ operantur, ut apparet de attractione ferri a lapide magnetæ, sive herachio, & de retentione sanguinis a lapide jaspide, & etiam de lapide carbunculo, qui illuminat ærem, ideo ne alicui parti id, quod fieri potest in tam sæva ægritudine, deficiat, ista etiam minime dimittenda sunt: possibilitas enim est res ampla, & etiam aliquando confidentia in aliquâ re reddit animam fortem, quæ postea suis instrumentis resistit causis exterioribus & interioribus corpus alterantibus. Quapropter semper laudatissimum est aliquid agere, quod, ut dixi, obesse non valeat, tametsi quod proderit non certâ scientia sit, & ideo divites & viri magni, ac principes, ferant lapides pretiosos appensos collo, quod sit si perforati sint, aut auro circumdati, & mancant sub mamillâ sinistrâ, vel gestentur in ornamenti manuum, ut in annulo. Sed inter primarios lapides, qui venenum fugant, & acri pestilentiali resistunt, est lapis carbunculus, etenim ut dicit Albertus in libello de Lapidibus preciosis, ejus præstantior virtus inter cæteras multas, quas ei attribuit, est venenum destruere ita, ut si in mensa, ubi venenum sit, præsens ponatur, debilitet venenum & in ore detentum sit, non permittat malum

malam aeris qualitatem in spiritibus cordis imprimi. Secundo loco est lapis smaragdus, gemma seu lapis pretiosissimus, resistens veneno & acri pestifero similiter gestatus, vel in pulverem redactus bibitus per se, aut una cum æquali portione boli armieni, & terræ sigillatæ ana. ʒ. s. qui potest, sumi cum aquâ acetosâ vel vino aromatico mane, Et ad eas medicinas, quæ & ratione & usu, ac testimonio doctissimorum virorum, ut fuit Galenus, comprobatæ sunt, redeamus, inter quas principatum tenet theriaca, quam ipse laudat in fine libelli de theriaca ad Pisonem istis verbis: In pestiferâ luc sola hæc antidotus malo correptis prodesse adeo visâ est, ut nullum aliud præsidium tanto malo resistere fuerit idoneum; pestis namque tanquam & ipsa existat belua haud paucos interimit, verum civitates quoque totas depascens male conficit. Quippe prava quædam aeris ad corruptionem prompta mutatio efficitur, & homines; quum respirationis necessitate periculum evitate nequeant, ipsum aerem veluti venenum quoddam ad se per os attrahunt. Quamobrem etiam Hippocratem illum multis modis admirandum laudo, qui lucem illam ex Æthiopiâ Græcos invadentem non aliter curaverit, quam aeris mutatione, alterationeq; ne talis amplius inspiraretur, igne in primis aerem corrigendo, in quo odorifera comburebantur, ut sunt flores & unguenta suavissima, paulo etiam post dicit: Similiratione theriacen, ceu ipsa quoque ignis quidam purgatorius existat, præsumentes in pesti-
fero

fero aeris statu neutiquam malo corripitur. novimus, & jam correptis posse mederi aeris inspirati malitiam inalterantem immutantemque, ut quæ corporis temperaturam magis infici prohibeat. Quapropter consilium est ob has tam repentinas aeris constitutiones, aliasque noxarum causas oborientes, in prosperâ quoque valetudine antidotum assumere, quo externis accidentibus corpus resistat, ac ubi jam fuerit affectum, illam invenies propitiam, quæ veluti bonân quendam temperiem, salubremq; statum corporibus inducit, dum humorum superfluitates absumit, & reliqua. Hæc Galenus, quæ cum ita sint, assumptio quotidiana unius scrupuli theriacæ, aut plus aut minus secundum temporis & aliorum emergentem necessitatem mirum in modum laudatur, quæ & sola & cum aliis quibusdam sumi potest, ut, si times ejus caliditatem, cum aquâ acetosâ, & interpolatis diebus, non autem quotidie sumas, sicque corrigitur inspiratus aer, & membrorum principalium virtus roboratur, ut acri malo resistere valeat: theriaca enim est medicina præstantior cæteris, si moderatè ipsâ utaris, quoniam præterquam quod præservat a lue pestilentiali, omnia membra principalia roborat, ita ut & multas alias ægritudines evitare possis. Nocet tamen theriaca pueris, & febricitantibus. Quod si theriaca non adsit, quoniam hæc compositio vel raro fit, vel si facta reperiatur, non optima est, poteris loco ipsius dare mithridatum in eadem quantitate & ordine; sunt & alia, quæ per os sumta resistunt acri pestifero, ut est radix zedoariæ, ipsa
ejus

namque in ore teneatur, vel deglutiatur, sic roborat digestivam, ventositatem dissolvit, ac humiditates ipsius exiccât, acriq; pestilentiali & venenoso resistit. Attamen tempore æstatis & maximi caloris abstinendum est à frequenti usu ipsius, & cum eâ utendum est herbâ acetosâ, vel ejus radice, quoniam est ex eis quæ multum prosunt si comedantur, vel ore teneantur. Valent enim semina citri, limonum & similia, si mastificentur, & etiam cortices eorum. Sunt præterea ad hanc intentionem radices dictamni, cardui, & chameleontis, & cardui benedicti. Quidam vero ad præservandum, præter ea quæ dicta sunt, exulcerant aliquam partem corporis cauterio actuali, seu potenciali, & ulcus tenent adaper-
 tum, ut ex ipso virus corporis emanet, quod non sine ratione & auctoritate factum est. Inquit enim Avicenna; qui habet unum membrum ægrum, supple exterius, cætera interiora sunt incolumia, etenim membra intrinseca fortia expellunt superfluitates ad exteriora debilia. Hoc vero ulcus vldi factum in crure sub genu in partē sylvestri in quodam, qui præstabat medelam infectis pestilentiali febre cum apostematibus, & eos animosè tractabat: sunt qui faciunt hujusmodi cauterium in brachio supra cubitum ut præserventur à peste, quod etiam laudo, quoniam in quacunque parte corporis fuerit, semper prodest, attamen melius est ipsum facere in partibus ignobilioribus & extremis, quò humores facilius cursum habere possint, ut sunt crura. Sunt etiam qui & vesicatoria vnguenta ad præservandum su-

ura apponunt, ac superficiale ulcus, pro & folio caulis humefaciendo consolidare prohibent, ut inde virus corporis evacuetur; sunt etiam, qui tempore suspicionis quærunt incidere in scabiem per contactum scabiosi, credentes scabie ipsâ corpus a malis humoribus mundari. Et etiam sunt quidam scabiosi, qui tempore suspecto nolunt sanari, dicentes scabiem mundare corpus à putridis humoribus; ij omnes graviter errant, quoniam corpora scabiosa sunt magis parata ad suscipiendam qualitatem febris pestilentialis quàm sint corpora munda, cum scabies sit ægritudo quæ non sine humorum putredine fit, ac contagiosa, tametsi cutanea sit ægritudo, quæ tamen non est aliquando sine jecinoris & massæ humoralis noxâ. Nam si corpus mundum potest alterari ab aëre pestilentiali, quanto magis corpus in quo jam humores aliquam putredinis partem contraxerunt? Frivolæ sunt etenim rationes dicentes ægritudines cutaneas fieri à natura forti, quæ mundificare sanguinem intendens mandat humores corruptos ad partes exteriores, cum hoc non tollat malam qualitatem jam contractam in massâ humoralis; per quam facilius imprimitur, ac cum minori resistentiâ ultima malignitas quæ est pestifera qualitas. Quare sibi caveant scabiosi, quoniam sunt maxime parati, ac omni ingenio curent sanare scabiem, evacuationibus, & per venæ apertionem, ac ventosarum sive cucurbitularum applicationem? Et etiam per alterantia mundificantia intus massam humorum, ut sunt syrapi, & cibi, & etiam per

per exteriores illinitiones, corroborantes membra, resolventesq; materias putridas in ipsis, quoniam sic erit vera præservatio. Sunt etiam qui tempore pestis, cum habent ulcera in cruribus, nolunt sanari, sed ea adaperita tenent, quam rem summopere laudo, cum per ipsa ulcera quædam corporis superfluitates expurgentur. Animadvertant consanguinei id, quod in primo tractatu dixi, scilicet se ex consanguinitate facilius posse infici, ideo, cum ijs majus imminet periculum, quantum fieri potest, si domi sit aliquis infectus, omni præparatione tam exterius, quàm interius uti debent, & de illis quæ præservant, ut dictum est, terrâ sigillatâ; quam si Lemniam dixeris ab insulâ, à qua asportatur, non refert, & etiam bolus, sive lutum, sive terra Armenia sumpta cum aquâ rosaceâ in æstate, cui tamen in hyeme addendum est parum vini malvatici, vel falerni, vel alterius generis duabus aut quatuor horis ante prandium, & sunt res expertæ non solum ab antiquis, sed à modernis, & ego quidem sapissimè expertus sum tam terram sigillatam, quam bolum armenium, & vidi mirabilia, ut dicam ubi de curâ hujus febris & morbillorum & pestichiarum, ac aliarum cutanearum macularum, quæ in tali febre apparere consueverunt, tractabo: datur etiam terra sigillata cum aquâ rosaceâ & portione aceti, sed cave ne des nimiam aceti quantitatem patientibus difficultatem anhelitûs, & tussim, præsertim mulieribus; notabis etiam quod quando est tussis, melior medicina est bolus armenius, cum leniat pectus: dissolves autem ip-

um aquis pectoralibus, ut est aqua farfaræ, quam tusſilaginem Dioſcorides vocat, vel bugloſſæ, vel capillorum Veneris. Accipe bolum armenium dictum, in pulverem redactum, ad quantitatem quam præparare deſideras, pone ſuper ipſum aquam roſarum, vel acetosæ, vel bugloſſæ, & cum ſextâ parte vini aromatici albi lava ipſum, poſtea permiſſe deſcendere & ſubſidere, deinde projice aquam, quâ projectâ aſſume unam ſuperficiem boli armenij poſt aliam cum cochleari vel alio inſtrumento idoneo, donec totam illam partem, quæ boni eſt coloris, habcas: cum vero videris mutare colorem ad fuſcedinem manifeſtam, dimitte & projice partem illam, quoniam ſordes & terra coſoſa eſt. Priorem tamen ſerva exſiccata in umbrâ, quod ſi pluries hoc pacto bolum armenium lavabis, optimè facies, quantitas vero quæ ex ipſo datur, ſit drachmæ unius uſque ad duas cum aqua roſaceâ, vel acetosâ, & vino aromatico, habendo rationem ad malignitatem aeris, ut puta quando erit aeris corruptio maxima, majorem quantitatem & frequentius dabis. Præterea omnes medicinæ, quæ vermes interficiunt, ſunt præſervantes a peſte. Ego enim plurimos vidi patientes febre peſtilentialem evomere vermes, & etiam per ſeceſſum cum egeſtionibus eos emittere; vermium autem generatio arguit maximam humorum corruptionem, quare ſi dantur ea, quæ vermes occidunt, eſt mirabile præſidium, quoniam illis evacuatis, evacuatür putrida materia, quæ parata eſt ſuſcipere ultimam malignitatem; occidentia vero, & educentia

educuntia vermes sunt multa, scilicet aloes, agaricus, rhabarbarum, & similia; sunt etiam frigida quædam quæ vermes interficiunt non solventia ventrem, ut est semen acetosæ, portulacæ; sunt etiam quædam alia calida ut semina citri, & alia, quare eis uti quispiam potest solis, vel commissis secundum opportunitatem. Nota tamen quod occidere vermes, & eos extra corpus non educere maximum malum est, cum mortui corrumpantur, & putridi vapores ab ipsis excitati sævissima accidentia causent; quare non solum eos occidere studendum est, verum etiam extra ventrem, per secëssum educere oportet. Possem multa alia quæ à gravissimis doctoribus laudantur scribere, quæ cum sint in eorum libris semper parata, & datâ occasione unusquisque possit ea seligere, veluti ex maximo medicorum thesauri acervo, ne longior essem prætermisi. Attamen in pauperum gratiam & commoditatem, qui non possunt theriacam & alias preciosas medicinas emere, quædam simplicia, præsentanea, & inventu facilissima hic in calce addere volui, quæ sunt hæc. In primis comedant herbam acetosam jam dictam, scabiosam etiam & calendulam, quæ maxime mulieribus confert, cum præter veneni rectificationem provocet menstrua & sudorem etiam, pimpinellam etiam comedant vel bibant succum ejus aut aliarum mane, quoniam præservat & curat. Sunt & herbæ calidiores quæ si comedantur præservant, ut est prasium, hyssopus, hypericon, enula utraque, verbena, dictamnium præsertim Cretense, cæq; omnes herbæ singulæ possunt sumi

am virides & exiccatae ac in pulverem redactae, vel alio quovis modo mane, cum vino aut aquâ buglossâ, & portione aceti. Unum tamen præterire nolo, videlicet comestionem limonum & citrorum, tam illorum succi quam corticis & seminum, per se, vel in cibarijs, non solum præservare à febre pestilentiali, verum etiam sanare. Cum videris multitudinem hominum cujuscunq; ætatis, complexionis, & sexûs repente perire, præstantissimum remedium est procul ab hujusmodi loco abire, & optimum aerem quærere, cum difficillimum sit ultimam malitiam aeris corrigere. Medicus vero, qui ægrotantes videt, & tangit, caveat, atque cautus sit, neque sine præcautione eos videat, quare primum habeat odoramenta & lavacra, in quibus sint bene redolentia & acetum, neque multum cum infectis maneat, sitq; nitidus, parcè comedat ex jam dictis cibarijs, parceq; bibat, procuret etiam ut venter quotidie fluat, accipiatq; ex pillulis Ruffi, aut ex alijs præservantibus, dormiat horis congruis, & postremo sit lætus animo. Quod si raultos videre sibi necessarium sit, ac inter infectos versari, ut contingit illis, qui publico stipendio infectis medelam præstant, optimum præsidium ad præcavendum erit facere jam dicta cauteria cruribus, quæ fontanellas vocant, habeantque semper aliquid in ore resistens pestiferæ malignitati.

CAP. IX.

De præſervatione à febre peſtilentiali
parando homines infectos à ſanis. de
cognitione corporum infectorum tan-
viventium quam mortuorum.

PRæſervatur præterea civitas, plebs, ac cives
& nobiles à contagione peſtiferâ, ſi ægro-
tantes & infecti ab ipſâ ſeparentur, & ad ſuperi-
us dictâ hospitalia mittantur, ne cum ſanis nego-
tiantes, aut aliter ſe commiſcentes, eos inficiant.
Igitur cum ſuſpicio de peſtilentiali contagione eſt
ita, ut, ſicut ſuperius dixi, ægri moriantur, viſi-
tationes denegandæ ſunt, ne huiusmodi contagio
ulterius procedat. Domini etiam Proviſores Sa-
lutis procurent diligenter per miniſtros corpora
mortuorum inſpici, & ex ſignis, numquid mor-
tua ſint febre peſtilentiali nec ne, cognosci, præ-
ſertim illa, quæ brevi tempore, aut ſubitancâ
morte moriuntur, quoniam cum aeris inclinati-
one cita vel ſubitanea mors eſt certum peſtiferæ
febris ſignum. Primum igitur cum medicus vel
miniſter aliquis hæc corpora mortua viderit, in-
terroget eos, qui ante mortem cum ægro fue-
runt, quot dies ægrotaverit, & quæ nam fuerint
accidentia in tali ægritudine, ſcilicet an inqui-
tudo fuerit, vel nigredo linguæ, aut vomitus, & diffi-
cultas deglutiendi, vel ſudores frigidi, & deliria,
numquid etiam aliquod tuberculum extiterit, vel
in

guine, aut sub alis, vel post aures, vel in partibus corporis, nunquid etiam viderintulas, pestichias vocant, aut morbillos, aut iolas, quod si plura ex istis, aut aliqua, vel omnia apparuerint, corpus illud mortuum esse febre pestilentiali proculdubio dicere oportet; Si autem ager eos, qui ipsum ægrotantem iuv-
 rint, non habuerit, ita ut præterita accidentia minime sciri possint, & quis an febre pestilentiali mortuus sit scire voluerit, primum iubeat a ministris inspicere post aures, & sub alis ac in inguinibus, nunquid sit aliquis tumor, videant etiam reliquas partes corporis nunquid sint tubercula quædam parva & aliquando magna, quæ carbones vocant, videant etiam in dorso & alijs partibus corporis nunquid sint maculæ vel rubræ vel nigræ aut alterius coloris, ut supradictum est, sintne etiam parvissimæ in modum morsus culicum, præsertim in regione cordis, & an cutis maculata sit & diversa appareat in colore, scilicet plumbeo, & livido hinc inde, & nunquid maculæ, ac si velatæ sive coopertæ essent, appareant, aut sit in dorso nigredo, & hypochondria tumida in modum tympani sint, quæ omnia & singula corpus illud pestiferâ febre mortuum fuisse arguunt, attamen non omnia semper, aut ut plurimum apparent, sed aliqua. Et quoniam sæpe homines quidam sunt nigri, ut sunt Æthiopes, & alij servi morientes ex tali febre, in quibus advertere oportet, nunquid, præter humores, & alia quæ ad calorem spectant, videant pestichias sive maculas lenticulis similes sæpe rubras & aliquando albicantes.

albicantes. Præterea in cadaveribus mortuis videnda sunt extremitates, puta ungues tam manuum quam pedum, & etiam aures & nasi extremitatem, ac bursam testiculorum, sive scrotum dixeris, quoniam hæc omnia in mortuis ut plurimum livefcunt, præsertim si febre pestilentiali mortua sint, in his enim horrenda aliquando est lividitas. Quare sic diligenter inquirendo deveniunt in cognitionem corporum mortuorum a febre pestilentiali, & his quæ dicta sunt malam acris coinquinationem conjungendo sine hæsitacione talia corpora contagione pestiferâ mortua esse judicare oportebit. Hæc tamen corpora non debent medici & ministri prope inspicere, sed procul ac per infectos aut suspectos ministros hæc omnia sciant. Et quoniam, cum populatur pestis præsertim plebeos, optima est præservatio, ne hujusmodi febris sanos arripiat, idcirco ægotantes reparare, ut dictum est, à sanis oportet, ne cum illis negotiantes inficiantur, igitur hæc inquisitio ægotantium per ministros, et si cum eis loqui possunt, ab eis sciscitentur quæ sequuntur, sin minus per domesticos inquirent. Primum nunquid æger passus sit die primâ aliquid frigoris, quoniam sæpissimè in motu materiæ venenosæ, tametsi intra venas putrescat, calor contrahitur & apparet frigus quoddam. Nunquid etiam calor patientis vehemens sit, & inquietudines multæ, ita ut consistere nequeat, sintq; alienationes, insomnietates, vel somni profundi, syncopis, sudores frigidi, & alia sæpe dicta accidentia; Nunquid præterea tumor

magisve apparuerit a principio,

K

tametsi

tametsi non profectus sit, vel in inguine vel sub alis, aut in collo post aures; Denique jubeant linguam excutere, quæ si fuerit diversis coloribus inspersa, scilicet rubra, nigra, & hinc inde alba, signum quædam pustulæ præsertim in palato, signum febris pestilentialis; præsertim si facies patientis mutata fuerit, horrida, vel contracta, & oculi rubri, vel concavi, vel nimium igniti, & torvi. Similiter jubeant inspicere universum corpus, & videant nunquid sint maculæ, sive pestilencie aut carbunculi. Urinam etiam inspiciant, tametsi sit signum fallax, quæ si fuerit turbida, livida, vel alba, ita ut neque ad ignem calefacta mutetur, ut in nephritis fit: Vel si fuerit lymphida, clara, diaphana, & propemodum sine colore: Ista omnia sunt signa, quæ ægrum pestiferam febrem pati ostendunt. Attamen hæc omnia signa diversificantur secundum diversa anni tempora, quoniam in æstate maculæ & apostemata citius apparent, quam in hyeme & aliis temporibus, cæteris paribus, magis in constitutione calidâ quam frigidâ. Hæc vero inquisitione diligenter factâ, qui ægri sunt, mittantur ad hospitale infirmorum; qui autem sani sunt, sed cum ægris fuerint, quoniam suspecti sunt, ad aliud hospitale mittantur; mortui etiam febre pestilentiali, sepeliantur procul a civitate, si fieri potest. ministri dum ista tractant habeant odora menta sæpe dicta præsertim acetum, quo cum lavent manus & faciem, & hæc de regimine, quo præcaveri potest à febre pestilentiali satis esse puto.

FINIS

ERRATA

PAGE. 9. l. 3. l. *olentem*. l. 10. l. *plerosq;* l. 12. l. *sedabatur*
 l. 13. l. *non*. p. 12. l. 12. l. *p. aspersio*. p. 23. l. 2. l. *lig-*
nis. p. 6. l. 18. l. *fit*. p. 22. l. 21. l. *ex ijs*. p. 23. l. 1 l.
obnoxia. l. 25. l. *Avicenna*. l. 27. l. *substantia inflammabilis*. p. 25.
 l. 23. l. *paucitate*. p. 27. l. 2. l. *pleuriticum*. p. 28. l. 16. l. *cæle-*
stis. p. 29. l. 13. l. *elevatos*. l. 21 l. *sibili*. p. 31. l. 4. l. *acervi*. l.
 12. l. *scilicet*. l. 24. l. *intolerabili*. p. 33. l. 16. l. *putredini*. p. 35.
 l. 22. *dele, est, & infere post inflammabilis*. l. ult. l. *intemperies*. p.
 48. l. 27. l. *earum*. p. 64. l. 2. *dele, malum*. l. 5. l. *hoc*. p. 65. l. 2. l.
quoniam. p. 67. l. 14. l. *charitate*. p. 74. l. 2. l. *aspersio*. p. 76. l.
 5. *Gallia*. & lin. 25. p. 77. l. 11. l. *Sobrietas ac cibi*. p. 78. l. 25.
 l. *fit*. l. *comparata*. p. 80. l. 12. l. *delectabili*. p. 81. l. 9. 9. l. *por-*
tionem. l. 16. *dele praesertim &c. ad praesertim*. p. 84. l. 8. l. *co-*
medere. l. 17. l. *dimittantur*. l. 23. l. *dimittantur*. p. 85. l. 25. l.
praeterea.

